

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ ЗА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ**

Виконала: магістр 2-го курсу, групи 8.2819-з
спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»
освітньо-професійної програми «Публічне
управління та адміністрування»
І.С.Бакуліна

Керівник: доцент кафедри соціальної філософії та
управління,
доцент, к.держ.упр., Заїка О.В.

Рецензент: професор кафедри соціальної
філософії та управління,
доцент, д.філос.н. Глазунов В.В..

Запоріжжя – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ ЗА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	9
1.1. Історія дослідження проблеми формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами	9
1.2. Уточнення змісту основних понять дослідження.....	14
1.3. Принципи та методи дослідження проблеми формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами	27
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ ЗА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	27
2.1. Особливості забезпечення державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами в Україні	31
2.2. Напрями формування механізмів державного нагляду за діяльністю сільськогосподарських підприємств в Україні	46
2.3. Закордонний досвід забезпечення державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами	59
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ ЗА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ.....	67
3.1. Аналіз результатів контрольно-наглядової діяльності за сільськогосподарськими підприємствами в Україні	67
3.2. Основні чинники оптимізації державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами	79
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	94
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Забезпечення продовольчої безпеки значимо в економіці будь-якої країни, оскільки це здатність держави забезпечувати в необхідному обсязі потреби в їжі людей, які проживають в країні. В Україні це питання стоїть набагато гостріше, оскільки останні 30 років країна намагається відновити реальний сектор економіки, який був практично знищений в період формування ринкової економіки. У період високих цін на нафтогазові ресурси в країні робилися спроби відродження АПК, виражені в створенні цілого комплексу рішень. Була розроблена нова система субсидій, створювалися спеціальні кредитні організації, які здійснювали кредитування сільськогосподарських організацій за зниженими відсотковими ставками, було внесено корективи до податкового кодексу в частині звільнення селян від податкового тягаря.

Але протягом 90-років в період розпаду сільськогосподарських підприємств родючі ґрунти перетворилися в цілину, діючі комплекси морально і фізично застаріли, виникла катастрофічна технологічна відсталість вітчизняної сільськогосподарської техніки від зарубіжних аналогів. Останні 5 років кредитування сільгоспідприємств з боку держави практично припинилося, а субсидії стали видаватися не в повному обсязі.

У зв'язку з цим більшості підприємств, які раніше мали багатопрофільні виробництва, довелося почати спеціалізуватися на виробництві конкретної продукції. Основою для таких рішень послужили головним чином не ціни реалізації продукції, а різний рівень підтримки з боку держави для різних галузей виробництва.

Розвиток сільського господарства у вирішальній мірі визначає стан репродуктивного потенціалу та відтворювального процесу в масштабах національної економіки. Значну частину в матеріально-технічних активах сільськогосподарського виробництва займають основні фонди, що обумовлено тривалістю циклу виробництва продукції сільського господарства

і, відповідно, зростанням потреби в них. Удосконалення якісних характеристик основних фондів – вирішальна умова зміцнення сучасної матеріально-технічної бази сільського господарства, підвищення матеріального і соціального рівня добробуту працівників сільськогосподарських підприємств.

Об'єкт дослідження: агропромисловий комплекс України.

Предмет дослідження: формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами.

Мета дослідження: визначити напрями вдосконалення механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами.

Завдання дослідження:

- дослідити стан наукової розробки проблеми формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами;
- уточнити зміст основних понять дослідження;
- обґрунтувати принципи та методи дослідження проблеми формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами;
- визначити особливості функціонування механізму державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами в Україні;
- проаналізувати напрями формування механізму державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами в Україні;
- дослідити закордонний досвід формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами;
- проаналізувати сучасний стан результатів контроль-наглядової діяльності за сільськогосподарськими підприємствами в Україні;
- визначити напрями гармонізації формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами в Україні.

Гіпотеза : Основним напрямом оптимізації державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами в Україні є вдосконалення системи

бухгалтерського обліку. На основі якого відбувається впровадження будь-якого механізму державного контролю.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ ЗА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

1.1. Історія дослідження проблеми формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами

Контроль є однією з найважливіших функцій державного управління. Контроль за дотриманням правових норм відіграє важливу роль в досягненні цілей, поставлених перед суб'єктами виконавчої власті [1]. Як категорія управління, діяльність по контролю і нагляду історично асоціювалася з державним управлінням, і є необхідним її елементом. Дійсно, ефективне управління людськими колективами немислимо без належного контролю і нагляду. Контроль є важливою функцією влади в цілому. Саме через функцію управління реалізується зворотній зв'язок, що дозволяє суб'єкту управління отримувати інформацію про результати керуючого впливу, при необхідності коректувати цей ефект. Протягом ряду років велися дискусії про масштаби і частці таких явищ, як моніторинг і нагляд.

Державний контроль є невід'ємною частиною системи державної влади країни, тому тісно пов'язаний з історією країни з історією становлення системи державного управління. Для того щоб визначити значення контролю в різні епохи нашої країни, необхідно проаналізувати якість своєї роботи при різних методах організації державного устрою, ступінь його самостійності, гнучкість, значимість.

У зв'язку з цим можна виділити 6 самостійних етапів формування державного контролю. Слід зазначити, що в зв'язку з триваючим процесом модернізації національної економіки, можливе подальше реформування системи державного управління.

1 етап (до 1654 г.). Латентний державний контроль.

Перший етап пов'язаний з відсутністю спеціального державного рівня. Відсутність чіткого контролю повноважень діючих державних органів [18].

У системі суспільних місць немає згадки про окремі органи контролю, а якщо і були, то вони проводили свою специфічну діяльність без надання додаткових функцій та повноважень. Якщо ці установи і здійснювали моніторинг, то тільки в якості доповнення до основної роботи і цілі існування цих органів. Таким чином, на даному етапі контроль існував хаотично і приховано, не було прерогативи одного департаменту.

Етап 2 (1654-1811). Децентралізований відомчий державний контроль.

Контроль на даному етапі тісно пов'язаний з першою спробою створення контрольного відомства в 1654 році, що виконував функції, схожі на функції сучасної бухгалтерії [18].

У розглянутий історичний період було зроблено три спроби створити контрольний орган. Таким чином, історія управління як керівництва починається 1654 роки з моменту заснування порядку ведення бухгалтерської справи.

Основним напрямком діяльності даної установи був аудит виробництва.

Слід зазначити, що в 1802 році було створено Міністерство фінансів, в обов'язки якого входило складання майбутнього бюджету з урахуванням кошторисів кожного міністерства, звіту державного скарбника про державні доходи і витрати на наступний рік.

3 етап (1811-1917). Централізований відомчий державний контроль.

На даному етапі формування система ведення державних рахунків не дозволяла дати об'єктивну оцінку державним оборотам. Міністерства приховували дійсний розмір своїх доходів і витрат. Цьому сприяло конструювання такої інформації як державна таємниця. Тому ефективність такої контрольної роботи була вкрай низькою [18].

Підведення підсумків, визначення ефективності у своїй діяльності система все одно не досягла. Таким чином, створення окремого контрольного

відомства не вирішило проблему ефективності, так як недостатньо було виявити помилку, необхідно до того ж було вчасно і в повному обсязі забезпечувати систему санкцій.

4 етап (1917 – початок 1990-х років). Директивний державний контроль.

Управління було повністю інтегровано з ідеологією СРСР, таким чином, щоб протягом усього періоду існувала Єдина централізована політика посилення моніторингу державної власності. Для економічної системи СРСР була характерна висока ефективність в організації і веденні Цивільного кодексу, що впливає з ясності, планування і діяльності органів аудиту. Крім того, органи аудиту працювали по паралельних напрямках: виконавчі органи влади здійснюють бюджетний контроль, органи державного контролю – контролювали виконання положень і директив партії, а також контроль за Міністерством фінансів СРСР. Проте, ефективність ревізійної роботи залишалася вкрай низькою [18].

5 етап (початок 1990-х років – 2014 рік). Демократичний державний контроль.

Цей етап пов'язаний з періодом розпаду СРСР і радикальної перебудови всієї системи державних органів, формування демократичної держави і формування конституційних свобод громадян [18].

Даний етап розвитку показав, що він проводився окремо і розпорошено. Багато функцій і контрольні повноваження фінансових органів перетиналися, що витрачало зайві людино години, гроші та інформаційні ресурси.

Етап 6 (2014 рік – теперішній час). Цифрова трансформація державного контролю.

Розвиток системи державного контролю та його перехід на новий якісний рівень – інформаційний – стає своєчасною та ефективною практикою обліку і моніторингу [18].

Таким чином, підбиваючи загальний підсумок можна сказати, що державний контроль протягом усього часу залишався невід'ємною частиною

функції управління і прагнув вдосконалювати існуючу систему адміністративного управління.

В ході дослідження було виділено 6 етапів, на кожному з яких проводилися реформи по створенню і побудові ефективної системи органів. Сьогодні відбувається процес перегляду всієї політики управління соціально-економічним розвитком України, як в сфері громадського, так і приватного сектора.

Другим напрямом досліджень в цій тематиці є дослідження в сфері виробництва – сільського господарства. Проблема формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами досліджувалася з 1920-х років. Домінуючу позицію отримали погляди В.П. Данилова, Н.Я. Гущина, Н.К. Фігурновской, які вважали, що дрібнотоварне селянське господарство до кінця 1920-х рр. невичерпало своїх можливостей, і ленінський кооперативний план міг втілюватися в життя. З цією позицією не погодилися В.В. Кабанов, Н.Л. Рогаліна, Е.М. Щагін. На їхню думку, сталінський варіант модернізації був єдино можливим в конкретних умовах СРСР кінця 20-30-х рр [18].

Зусилля держави, спрямовані на усупільнення аграрної сфери, не відповідали реаліям українського села в період НЕПу. Селянство воліло дотримуватися більш традиційних форм господарювання. В силу цього основу економічної структури села в роки НЕПу становили одноосібні селянські господарства, яким до 1924 р був властивий процес дроблення. Колективні форми господарювання село відкидало.

Забезпеченість селянського господарства кінської силою залишала бажати кращого, хоча в силу наявності конезаводів, її базові показники по даним критерієм незначно перевищували середньостатистичні по СРСР.

Брак сільського господарського був катастрофічний. У 1921 р під час посівної кампанії відзначалися випадки переходу від плугів і залізної борони до сохи та дерев'яної борони; хліба прибиралися косою і серпом,

обмолочувалися серпами. До 1924 р ситуація змінилася, але при цьому сільгоспінвентар змогли дозволити собі лише найбільш міцні і забезпечені господарства (становили 19,5% від загальної маси). У них було зосереджено 31% коней, 24% корів, 36,2% посівної площі, 30,4% плугів, 88,2% жнивварок, 62,1% молотарок.

Другою складовою частиною економічної структури в роки НЕПу були державні і громадські господарства: радгоспи і колгоспи. Радгоспи вважалися найбільш досконалою формою колективного комуністичного господарства в селі. Колгоспи – спочатку були представлені трьома формами: комунами, артілями, товариствами громадського обробітку землі.

Окремі радгоспи представляли собою держплемзаводи, розсадники великої рогатої худоби, досвідчені сільгоспполя і станції, організовані на базі агрономічних пунктів. Однак безпосередньо рільничої і тваринницької продукції на столи місцевого населення вони не постачали. Колгоспи не грали істотної ролі ні в системі кооперації, ні в сільгоспвиробництві країни. Комуни взагалі не змогли вижити в умовах держкапіталізму, тому що не мали необхідної виробничої бази. Третя складова частина економічної структури – сільськогосподарська кооперація.

Підбиваючи загальний підсумок можна сказати, що державний контроль та державний нагляд протягом усього часу залишався невід’ємною частиною функції управління і прагнув вдосконалювати існуючу систему адміністративного управління.

В ході дослідження було виділено 6 етапів, на кожному з яких проводилися реформи по створенню і побудові ефективної системи органів державного нагляду в економічній сфері суспільства, в тому числі в сфері агро-промислового комплексу. Сьогодні відбувається процес перегляду всієї політики управління соціально-економічним розвитком України, як в сфері громадського, так і приватного сектора.

1.2. Уточнення змісту основних понять дослідження

У науковій літературі є різні підходи до визначення сутності контролю і контрольної діяльності. В теорії управління контроль сприймається як система спостереження, перевірки процесу функціонування відповідного об'єкта з метою усунення його відхилення від заданих параметрів [7]. Контроль як функція управління і стадія в управлінському циклі розглядається як система спостереження і перевірки функціонування об'єкта відповідно до прийнятого рішення, виявлення результатів впливу суб'єкта на об'єкт, допущених відхилень, їх корекція [7].

В теорії адміністративного права виділені істотні відмінності понять «державний контроль» і «адміністративний нагляд». При цьому відсутня єдина концепція про співвідношення цих понять. Дотримуючись точки зору тієї частини вчених, які розглядають адміністративний нагляд як особливий вид державної діяльності з багатьма ознаками державного контролю (зовнішнього), зупинимось на ключових моментах понятійного апарату.

Функція контролю не тільки забезпечує законність, дотримання обов'язкових вимог, а й передбачає проведення перевірки на предмет досягнення закладеної в правовій нормі моделі, а також аналіз фактичного стану виконання встановлених нормою правил поведінки, отриманих результатів. Після цього контрольний орган здійснює аналіз відповідності фактичного стану, співвідношення результатів певної правової норми цілям. У разі виявлення відхилень при внутрішньо-організаційній контрольній діяльності (внутрішній контроль) передбачаються заходи для виправлення (коригування) виявлених відхилень, а в разі зовнішнього контролю – їх фіксація і вжиття заходів адміністративного примусу. Зовнішній контроль має наглядовий характер. У науковій та навчальній літературі вказується специфіка нагляду, що полягає в обмеженні меж втручання в діяльність підконтрольного об'єкта. Нагляд визначається компетенцією суб'єкта наглядового органу тільки у вигляді перевірки законності дій об'єкта нагляду.

Наглядові органи не уповноважені давати оцінку діяльності піднаглядних об'єктів з приводу доцільності і втручатися в господарську діяльність.

Так, в підручнику адміністративного права Н.Ф. Попової даються такі визначення державного контролю та адміністративного нагляду і їх цілей: «Державний контроль - діяльність спеціально уповноважених державних органів, їх посадових осіб зі спостереження за функціонуванням підконтрольного об'єкта з метою встановлення його відхилень від заданих параметрів. Адміністративний нагляд – це діяльність спеціально уповноважених органів виконавчої влади та їх посадових осіб, змістом якої є систематичне спостереження за дотриманням спеціально встановлених норм, правил і вимог у сфері державного управління, що здійснюється по відношенню до не підлеглих їм фізичних і юридичних осіб. Мета адміністративного нагляду - забезпечення правопорядку в сфері державного управління» [8].

Вважаємо, слід погодитися із загальноприйнятою думкою, що метою будь-якого виду контролю (не обов'язково державного) буде не тільки виявлення відхилень від заданих параметрів, але і їх усунення (або хоча б коригування). Проголошуючи метою адміністративного нагляду «забезпечення правопорядку», відбувається розширене тлумачення суті адміністративного нагляду. Забезпечення правопорядку в сфері державного управління передбачає комплекс правових, організаційних, економічних, політичних, соціальних, інформаційних, екологічних, культурно-виховних та інших заходів щодо попередження, виявлення, припинення і розкриття правопорушень, а також щодо притягнення винних осіб до різних видів юридичної відповідальності. При здійсненні адміністративного нагляду проводиться попередження, виявлення та припинення порушень обов'язкових вимог, а також в рамках адміністративно-юрисдикційної діяльності наглядових органів – притягнення винних до адміністративної відповідальності. Розкриття злочинів, притягнення винних осіб до

кримінальної відповідальності здійснюються в рамках правоохоронної функції держави іншими органами державної влади.

Ю. А. Конкин і інші дослідники виділяють важливу особливість: «в ході адміністративного нагляду здійснюється перевірка виконання загальнообов'язкових правил спеціального характеру, що встановлюються законами та підзаконними нормативними актами». При цьому між суб'єктами і об'єктами адміністративного нагляду, на відміну від державного контролю, відсутній організаційний зв'язок [25]. Предметом адміністративного нагляду виступає оцінка законності діяльності не підпорядкованих наглядовим органам об'єктів нагляду (в економічній сфері – господарюючих суб'єктів: юридичних осіб, ФОП-ів).

Резюмуючи важливі риси і суттєві відмінності контролю і нагляду в системі державного управління, слід виділити їх завершальний етап і кінцеву мету:

- при контролі - виявлення та вжиття заходів щодо добровільно-примусовому усунення виявлених відхилень в діяльності підконтрольного об'єкта з метою дотримання ним законності, доцільності і підвищення ефективності його діяльності;

- при нагляді (адміністративному, а також банківському, технічному та ін.) – виявлення порушень обов'язкових вимог і застосування державно-примусових заходів, як правило, адміністративно-правового характеру у вигляді попередження, припинення, відновлення і покарання щодо дотримання законності діяльності піднаглядних об'єктів.

Таким чином, результатами контролю шляхом подолання виявлених відхилень діяльності підконтрольного об'єкта стають:

- усунення (коригування) виявлених недоліків;
- оцінка ефективності діяльності підконтрольних об'єктів;
- забезпечення збереження та сталого розвитку досягнутих результатів;

– вжиття дієвих заходів щодо своєчасного інформування відповідних правоохоронних органів про порушення підконтрольним об'єктом адміністративного та кримінального законодавства.

Отже, мова йде головним чином про позитивну складової державного контролю для підконтрольного об'єкта. Негативна складова проявляється лише в разі виявлення порушень норм закону та підзаконних актів, які підпадають під адміністративну або кримінальну відповідальність, і виражається в прийнятті дієвих заходів щодо своєчасного інформування відповідних правоохоронних органів.

Адміністративний нагляд, не втручаючись у внутрішньо-організаційні відносини, не оцінюючи ефективність і результативність діяльності підконтрольного об'єкта, не пропонуючи заходи щодо коригування (усунення) виявлених порушень, обов'язкових вимог і в цьому сенсі є лише частиною державного контролю, націлений на:

- виявлення порушень норм законів і підзаконних нормативних актів;
- подальше застосування заходів державного примусу.

При цьому якщо порушення підпадає під адміністративну відповідальність, органи адміністративного нагляду в повній мірі здійснюють адміністративно-наглядову діяльність. Іншими словами, мова йде про юрисдикційну, правоохоронну складову з негативними наслідками для піднаглядного об'єкта. І в цьому сенсі органам адміністративного нагляду, на відміну від органів контролю, притаманні владні юрисдикційні повноваження по розгляду справ про адміністративні правопорушення та притягнення порушників закону до адміністративної відповідальності.

Таким чином, адміністративний нагляд поєднує в собі частину контрольної діяльності і в повній мірі адміністративно-юрисдикційну діяльність.

Суб'єктами державного контролю (нагляду) можуть виступати не тільки органи виконавчої влади, а й інші органи і організації публічного управління, які наділені або яким делеговано повноваження щодо здійснення контролюно-

наглядової діяльності. Суб'єкти адміністративного нагляду одночасно є суб'єктами адміністративної юрисдикції – органами і посадовими особами, уповноваженими розглядати справи про адміністративні правопорушення. Перелік таких органів представлений в Кодексі України про адміністративні правопорушення.

У діючих нормативних правових актах по суті поняття «державний контроль» і «адміністративний нагляд» ототожнюються, принципові відмінності між ними нормативно не встановлені. Під функціями з контролю і нагляду розуміється безпосередньо сама контрольно-наглядова діяльність, а також дозвільна і реєстраційна діяльність в рамках контрольно-наглядової діяльності:

- «здійснення дій по контролю і нагляду за виконанням органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними особами та громадянами встановлених Конституцією України, законами та іншими нормативними правовими актами загальнообов'язкових правил поведінки;

- видача органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами дозволів (ліцензій) на провадження певного виду діяльності і (або) конкретних дій юридичним особам і громадянам;

- реєстрація актів, документів, прав, про реєстрацію актів, документів, прав, об'єктів, а також видання індивідуальних правових актів» [50].

Причому підконтрольними об'єктами, виходячи з аналізу наведеної норми, виступають органи державного управління і місцевого самоврядування, їх посадові особи, юридичні особи і громадяни, а владними суб'єктами дозвільної діяльності – органи державної влади та місцевого самоврядування. Отже, мова йде не тільки про зовнішній контроль, а й про внутрішній в тих випадках, коли органи виконавчої влади безпосередньо підвідомчі вищим органам виконавчої влади.

Контрольно-наглядова управлінська діяльність органів державного управління в економічній сфері послідовно включає наступні підфункції (напрямки діяльності) або стадії контрольно-наглядової діяльності:

- прогнозування стану виконання обов'язкових вимог господарюючими суб'єктами;
- аналіз (обробка зібраної інформації) з метою виявлення можливих тенденцій відхилень і порушень законодавчих вимог;
- моніторинг, тобто систематичне спостереження за виконанням обов'язкових вимог господарюючими суб'єктами, метою якого є безперервний збір інформації про дотримання ними законності;
- організація і проведення перевірок господарюючих суб'єктів в разі виявлення відхилень від встановлених правил поведінки, що дозволяють в більшості випадків зафіксувати юридично значимі факти порушень вимог законодавства;
- активне застосування заходів державного примусу щодо припинення та усунення наслідків виявлених порушень (адміністративні заходи попередження, припинення і відновлення). Як видається, заходи адміністративного покарання, що застосовуються в результаті залучення винних осіб до адміністративної відповідальності, законодавцем не включені в поняття «державний контроль (нагляд)» [5, с. 15].

У наукових публікаціях фахівців з адміністративного права містяться різні пропозиції щодо законодавчого закріплення понять «державний контроль» і «нагляд». Так, С.М. Зирянов пропонує прийняти закон про адміністративний нагляд [26]. С.М. Зубарєв, який визнає нагляд видом контролю, вважає більш актуальним прийняття закону про державний контроль. Однак в самому законодавчому акті – в розділах особливої частини він пропонує «відбити специфіку здійснення основних видів державного контролю, в тому числі адміністративного нагляду» [6].

Вважаємо, що генезис законодавчого терміну «державний контроль (нагляд)» доводить можливість його існування і правильність трактування.

Державний контроль (нагляд) поєднує в собі зовнішній державний контроль з елементами адміністративного нагляду в частині застосування таких заходів адміністративного примусу, як заходи попередження, припинення, відновлення (із застосуванням заходів покарання в добровільно-примусовому порядку до прийняття рішення до залучення до адміністративної відповідальності).

Мета державного контролю (нагляду) як одного із способів дотримання законності підконтрольними суб'єктами є забезпечення безпеки особистості, суспільства, держави та інших об'єктів контрольно-наглядової діяльності, належної якості продукції, виконання робіт, надання послуг; в кінцевому підсумку – поліпшення якості життя населення країни.

Поняття державного контролю (нагляду), єдині матеріальні адміністративно-правові норми щодо здійснення контрольно-наглядових функцій органами державного управління повинні бути зафіксовані в базовому законі про державний контроль (нагляд) в Україні.

Для більш точного визначення змісту державного нагляду треба розглянути суміжне поняття – державний контроль. Державний контроль – це один з елементів системи державного управління, яка будується за тими ж принципами, що і будь-яка система управління.

Основними елементами системи державного управління є суб'єкти управління (органи державної влади та інші уповноважені державою органи), об'єкти і предмет управління.

Взаємозв'язки між цими елементами системи забезпечуються Конституцією України, законами, іншими нормативними правовими актами, відомчими наказами та інструкціями, іншими документами. Таким чином, здійснюється правове, а на його основі методичне, кадрове, матеріально-технічне та фінансове забезпечення органів, що складають систему державного управління, визначається їх організаційна структура, науково-дослідницька і навчальна база і т.д.

В системі державного управління інформація, яка надходить державним органам, що здійснюють владні повноваження, від органів державного контролю, дозволяє своєчасно і точно коригувати їх управлінський вплив на підконтрольні об'єкти, що підвищує ефективність державного управління.

У ринковій економіці органи державної влади безпосередньо керуючий вплив здійснюють тільки на об'єкти державної власності. Процеси регулювання в недержавній сфері носять опосередкований характер – через визначення «правил гри». Дані правила виробляються державними органами в суворій відповідності з їх компетенцією: законодавчі органи приймають закони, виконавчі – на їх основі підзаконні акти.

Поряд з терміном «контроль» в нормативних правових актах і в науковій літературі використовується поняття «нагляд». Виникає питання: чи є нагляд як поняття і як явище аналогічним контролю? В даний час однозначної відповіді на це питання немає. Терміни «контроль» і «нагляд» в законодавстві не визначено, або визначаються як синоніми. У різних літературних джерелах зустрічається думка, що поняття «нагляд» – більш вузьке і є складовою частиною поняття «контроль».

З правової точки зору між контролем і наглядом значної різниці немає. Метою і того, і іншого є забезпечення дотримання законності та встановлених правил підконтрольним об'єктом. І контрольні, і наглядові органи мають повноваження щодо застосування визначених законодавством санкцій до порушників. Тому часто ці поняття використовуються як синоніми.

Аналіз змісту понять «контроль» і «нагляд» з управлінської точки зору показує відмінності між ними. В системі управління контроль виконує функцію зворотного зв'язку між результатом управління і суб'єктом управління, він знаходиться всередині системи, є її елементом. Іншими словами, контролюючий орган в системі управління підпорядкований суб'єкту управління, йому представляє результати своєї діяльності, разом з ним вживає заходів щодо усунення недоліків. Контролюючий орган зацікавлений не тільки в забезпеченні дотримання законності, а й в тому, щоб

ресурси використовувалися раціонально, система функціонувала найефективніше.

На відміну від контрольного, наглядовий орган не є елементом системи управління, його не цікавить, наскільки ефективно функціонує підконтрольний об'єкт, наскільки раціонально він використовує ресурси, яким чином і за які кошти будуть усунені порушення і недоліки. Наглядовий орган має одну мету – забезпечити дотримання законності та встановлених правил.

Особливостями нагляду є: по-перше, його зовнішній характер; по-друге, націленість тільки на дотримання законності; по-третє, орієнтованість на пошук недоліків і покарання винних.

Відмінності контролю і нагляду в частині характеру прояву, предмета контролю та елементу системи управління представлені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Різниця понять «контроль» і «нагляд»

Характеристика контролю	Характеристика нагляду
Має внутрішній характер, є елементом системи управління	має зовнішній характер; суб'єкт нагляду знаходиться поза системою управління
Предмет контролю – не тільки законність, а й ефективність управління	Предмет нагляду – дотримання законності
Як елемент системи управління бере участь в управлінні, зацікавлений в результатах управління	Чи не бере участь в управлінні, має на меті виявлення порушень і застосування санкцій до порушників

В адміністративному праві поняття «контроль» і «нагляд» поділяються, але вже з інших підстав. Виділяються наступні види державного контролю:

- контроль, здійснюваний Президентом (президентський контроль);
- контроль, здійснюваний органами представницької влади (парламентський контроль);
- контроль, здійснюваний органами виконавчої влади;
- судовий контроль.

Нагляд підрозділяється на прокурорський та адміністративний.

Прокурорський нагляд є особливою формою державного впливу, відмінною від інших форм, і яка передбачає створення і функціонування

єдиного, універсального, незалежного наглядового органу з індивідуальними інструментами впливу на піднаглядних суб'єктів.

Адміністративний нагляд здійснюється вищими органами виконавчої влади, до яких відносяться національні служби, різні інспекції в міністерствах та інших органах виконавчої влади (ветеринарного, пожежного, рибного, лісового, санітарного, геодезичного та іншого нагляду), а також територіальні органи нагляду.

Як видається, в даному випадку розподіл органів на контрольні і наглядові досить умовний. Практично всі органи державного контролю, що входять в систему виконавчої влади, мають наглядові функції, тобто здійснюють адміністративний нагляд. Їх так і називають – контрольно-наглядові органи.

Останнім часом в науковій літературі і в практиці державного управління почали застосовувати термін «державний аудит». У зв'язку з цим слід відповісти на ряд питань: у чому суть державного аудиту, які його цілі; що відрізняє його від державного контролю і нагляду?

По-перше, слід відрізнити поняття «державний аудит» від понять «аудит» та «аудиторська діяльність». Аудит визначається як незалежна перевірка бухгалтерської (фінансової) звітності особи, що проходить аудит, з метою висловлення думки про достовірність такої звітності. Під аудиторською діяльністю розуміється діяльність по проведенню аудиту та надання супутніх послуг, здійснювана аудиторськими організаціями, індивідуальними аудиторами.

Світовий досвід показує, що аудит доцільно використовувати не тільки для оцінки фінансово-господарської діяльності підприємств, але і для визначення якості управління фінансовими та іншими державними ресурсами.

Таким чином, аудит слід розглядати більш широко – як системний процес отримання та оцінки об'єктивних даних про економічні дії і події, що встановлюють рівень їх відповідності певному критерію і надає результати зацікавленому користувачеві.

По-друге, слід розділяти поняття «державний контроль» і «державний аудит». Державний контроль здійснюється всередині системи управління, в той час як державний аудит – це дослідження об'єкта управління ззовні з метою надання незалежної оцінки стану цього об'єкта замовнику аудиту, яким є органи державної влади.

По-третє, на відміну від державного контролю і нагляду державний аудит не передбачає застосування до порушників каральних санкцій. Його завдання – проаналізувати ситуацію і запропонувати заходи щодо поліпшення справ на об'єкті аудиту.

Аудит, який організовують незалежні державні органи, стали називати державним аудитом. Державним можна також вважати аудит, проведений недержавними організаціями, якщо замовником аудиту є держава в особі органів державної влади. Вони можуть проводити аудит енергетичний, екологічний, кадровий, управлінський, соціальний та ін., поступово поширюючи державний аудит на всі сфери суспільних відносин, на які робить регулюючий вплив система державного управління.

Державний аудит є зовнішнім по відношенню до об'єкта аудиту. Усередині органу або організації може бути організований внутрішній аудит, але він не буде державним.

В Україні державний аудит законодавчо регулюється тільки в фінансовій сфері. Його суб'єктами виступають органи зовнішнього фінансового контролю (аудиту) – Рахункова палата України і контрольно-рахункові органи областей. Вони здійснюють зовнішній фінансовий аудит (контроль) у бюджетній системі України і повинні оголосити результати цього аудиту незалежним користувачам – законодавчим органам державної влади.

Мета державного аудиту – аналіз ситуації, виявлення причин виникнення проблем і вироблення рекомендацій щодо поліпшення справ на об'єкті аудиту. Результати аудиту викладаються у висновку органу державного аудиту, яке доводиться до відома законодавчих (представницьких)

органів. Таким чином, контроль і аудит виконують різні управлінські функції як по цілям, так і за результатами.

Рахункова палата України – єдиний законодавчо визначений орган державного аудиту.

Поняття «контроль» і «аудит» розділяються. Суб'єктом аудиту в сфері закупівель закон визначає Рахункову палату України, контрольно-рахункові органи регіонів і муніципальних утворень. Ці органи уповноважені проводити аналіз і оцінку результатів закупівель, ступеня досягнення заявлених цілей. До їх компетенції входить проведення аудиту законності, доцільності, обґрунтованості, своєчасності, ефективності та результативності бюджетних витрат на проведення закупівель. Суб'єктами фінансового контролю в сфері закупівель закон визначає виконавчі органи державної влади, місцевого самоврядування, органи внутрішньої державної і муніципального фінансового контролю.

Можна зробити висновок: поняття «контроль», «нагляд» і «аудит» розрізняються, в системі державного управління вони грають різні ролі. Їх порівняння дано в табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Властивості контролю, нагляду та аудиту в системі державного управління

Властивості	Контроль	Нагляд	Аудит
Характер по відношенню до об'єкта	Внутрішній	Зовнішній	Зовнішній
Мета	Інформувати суб'єкт управління про результати управління	Виявити порушення і покарати винних	Інформувати незалежного користувача про стан справ на об'єкті і запропонувати заходи щодо поліпшення
Відповідальність	Дисциплінарна	Адміністративна, кримінальна	Відсутня
Органи	Підрозділи всередині об'єкта контролю	Контрольно-наглядові органи, прокуратура	Рахункова палата, контрольно-рахункові органи областей

Потрібно чітко, на законодавчому рівні дати визначення понять «контроль», «нагляд» і «аудит», усвідомити їх відмінності, встановити їх місце в системі державного управління. Це – одна з умов підвищення ефективності системи державного управління та результативності її функціонування.

Зараз перейдемо до визначення поняття «сільськогосподарське підприємство».

Жодна з існуючих галузей в Україні не має стільки проблем як сільське господарство. Це і економічні: проблеми високої собівартості продукції, проблеми збуту, низька оплата праці в окремих господарствах, і соціальні проблеми українського села: алкоголізм, «старіння» і вимирання населення, проблеми приватної власності на землю сільськогосподарського призначення і багато, багато інших [13]. Крім того, ця галузь є найважливішою.

Вона забезпечує продовольчу безпеку країни і від стану справ в сільському господарстві залежить, наскільки країна може бути незалежною і спокійною в тому плані, що якщо раптом виникне який-небудь економічний або соціальний конфлікт між державою і суміжними з ним державами або блоками держав, то країна самостійно зможе забезпечити себе необхідним продовольством. У нашій країні сільське господарство – це друга галузь матеріального виробництва, де зайнято 15% усього населення країни.

Статистика відносить до галузі «сільське господарство» підсобні господарства, сади і городи, а також діючі організації і фермерські господарства:

– «підсобні господарства» – це городи, сади, присадибні ділянки, 6 соток на дачах і багато, багато іншого, що є у фізичних осіб - громадян нашої країни. У нас більше половини продукції сільського господарства виробляється на городах і підсобних ділянках населення, хоча в розпорядженні таких господарств знаходиться лише 6,1% загальної площі сільськогосподарських угідь. Тому продуктивність праці тут набагато вище середнього, що свідчить про більш високу зацікавленість приватника в віддачі

від своєї маленької ділянки. Слід виділяти підсобні господарства дачників, тобто осіб, які мають дачі і проживають в місті і підсобні господарства сільських жителів. Дачники в більшості своїй виробляють сільгосппродукцію для власного споживання, сільське населення частину продукції реалізує самостійно, або за допомогою посередників;

– «фермерські господарства» – господарства, створені фермерами. Вони різноманітні за своїм складом, готівковим капіталом, рентабельністю. Незважаючи на деякі проблеми, з якими стикаються фермери, фермерські господарства з кожним роком більше за всіх інших збільшують обсяг виробленої продукції, причому більшою мірою за рахунок інтенсивного приросту.

– «сільськогосподарські організації» – це в більшості своїй колишні колгоспи, які спочатку були перетворені в кооперативи, потім в комерційні організації (ТОВ, ЗАТ, КТ і т.д.). Оцінювати ефективність таких організацій важко. Можна лише зауважити, що поряд з нефункціонуючими і збитковими організаціями, є і прибуткові, що міцно стоять на ногах.

1.3. Принципи та методи дослідження проблеми формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами

Написання магістерської роботи потребувало використання основних принципів і методів наукового пізнання. Серед принципів, що використовувались впродовж збору матеріалу і написання роботи на задану тему, можна виділити такі:

- системності;
- обробки і систематизації знань;
- принцип історизму;
- принцип комплексності.

Отже, завдяки системному підходу, як одному із головних напрямів методології спеціального наукового пізнання і соціальної практики, вдалось дослідити певні об'єкти і складні системи. Системний підхід сприяв формуванню відповідного адекватного формулювання суті досліджуваних проблем у дотичних із сферою дослідження проблем формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами.

Нам вдалося адекватно виявити механізми утворення складного об'єкта з певних складових та їх взаємодію. Ми орієнтувались на системний підхід у роботі при дослідженні сутності явищ, адже основними методологічними принципами системного підходу є:

1. принцип цілісності (об'єкт розглядається як єдине ціле);
2. принцип пріоритету цілого над складовими частинами;
3. принцип ієрархічності (підпорядкованість систем нижчого рівня системам вищого тощо);
4. принцип структурності (зв'язки, що зумовлюють особливості будови) [41].

Застосовуючи групу методів з обробки і систематизації знань, ми працювали зі знаннями, не звертаючись безпосередньо до подій дійсності, упорядковуючи отримані дані, прагнули знайти закономірності, висловити припущення про їх існування.

Вивчення наукових фактів ми розпочали з аналізу – методу пізнання, за допомогою якого предмети дослідження мислено розкладались на складові частини.

Аналіз не є кінцевою метою нашого наукового дослідження, адже його мета – відтворити ціле, його внутрішню структуру, характер функціонування, закон розвитку. Цієї мети вдалось досягти подальшим теоретичним і практичним синтезом.

Як відомо, синтез – метод дослідження, що полягає у мисленому поєднанні, відтворенні зв'язків окремих частин, елементів складного явища і осмисленні цілого в єдності [27].

Відстань від аналізу фактів до теоретичного синтезу нам вдалось подолати за допомогою методів, що, доповнюючи один одного, складають зміст цього складного процесу. Зокрема, нами використаний метод індукції – метод переходу від знання окремих фактів до знання загального, до емпіричного узагальнення і встановлення положення, що відображає закон або інший істотний зв'язок.

Звісно, для переходу від загальних до окремих результатів нами використаний дедуктивний метод наукового пізнання, коли на основі загального принципу логічним шляхом з одних положень як істинних з необхідністю ми виводили нове істинне знання про окреме. За допомогою цього методу окреме пізнається на основі знання загальних закономірностей.

Дослідити державно-правові категорії з урахуванням існуючого досвіду їх розвитку та з визначенням шляхів і напрямків їх вдосконалення в майбутньому вдалось завдяки принципу історизму. Саме цей метод забезпечив визначення особливостей забезпечення державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами.

І, нарешті, принцип комплексності ставав у нагоді при вивченні напрямів формування механізмів державного нагляду за діяльністю сільськогосподарських підприємств в Україні з точок зору таких суспільних наук як політологія, політекономія, філософія, соціологія, менеджмент та маркетинг.

Найбільшого результату при дослідженні механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами вдалось досягти завдяки таким загальнонауковим методам:

1. Історичний – ми відстежували хід подій.
2. Метод систематизації – класифікували явища в середовищі державного нагляду
3. Порівняльно-історичний – зіставляли однотипні явища дослідження закордонного досвіду забезпечення державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами з метою визначення їх загальних

специфічних рис. Адже перевага цього актуального методу – в можливості проводити паралелі в період радикальних політичних та економічних реформ в Україні, з використанням світового досвіду [17].

Однією з найважливіших умов пізнання в управлінській діяльності є інформація про соціальні процеси, що відбуваються в колективах. І якщо схема надходження інформації про економічні процеси і явища, їх джерела і засоби забезпечення ними досить чітко відпрацьовані, то про соціологічну інформацію цього сказати не можна. Така інформація може бути отримана за допомогою соціологічних досліджень.

Соціологічні дослідження на сучасному етапі знаходять усе більш широке застосування в процесах державного управління.

Вони являють собою процедури аналізу соціальної діяльності, що дозволяє систематизувати дані про досліджувані соціальні явища і процеси, їхні зв'язки, відносини і залежності [24].

Крім того, нами використаний найдавніший і найпоширеніший спосіб одержання інформації – метод вивчення документів, які є основним джерелом інформації в органах місцевого самоврядування. Уточнимо: під документом ми розуміємо ті або інші джерела, які містять інформацію про соціальні факти і явища суспільного життя, про ті або інші соціальні суб'єкти, що функціонують в суспільстві.

В даному випадку аналіз документів дав нам можливість побачити важливі сторони соціальної дійсності, допоміг виявити норми і цінності, притаманні суспільству, одержати відомості, необхідні для опису тих або інших соціальних структур і систем, простежити динаміку взаємодії між різними органами влади і окремими людьми [18].

Тож, сукупність вищеописаних принципів і методів дослідження дозволив простежити проблеми формування механізмів державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ ЗА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

2.1. Особливості забезпечення державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами в Україні

Орієнтуючись на важливість діяльності агропромислового комплексу в житті суспільства, доцільно проаналізувати механізм здійснення державного контролю і нагляду в зазначеній сфері. Якщо ми говоримо про продовольчу безпеку як фактор забезпечення національної безпеки, то, відповідно, важливим убачається контроль і нагляд з боку держави за тим, яким чином забезпечується продовольча компонента національної безпеки.

На підставі чинного законодавства, нині основними напрямками державної політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки держави є такі

- забезпечення належної якості й безпеки продовольчої продукції, що реалізується на внутрішньому ринку, та її цінової доступності для населення України,
- стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження відповідно до потреб населення шляхом підвищення рівня забезпеченості аграрно-промислового комплексу матеріально-технічними ресурсами,
- даліше реформування аграрної сфери економіки, утвердження ринкових засад функціонування агропромислового комплексу,
- забезпечення раціонального використання та належної охорони земель сільськогосподарського призначення,
- розвиток інфраструктури аграрного ринку, зокрема біржової торгівлі продовольчими ресурсами, із залученням до участі в такій торгівлі

сільськогосподарських підприємств, фермерських та особистих селянських господарств, врегулювання діяльності оптових продовольчих ринків,

- підвищення мотивації до продуктивної праці у сільському господарстві, забезпечення розвитку інфраструктури сільських територій та соціальної сфери села,

- вдосконалення державної підтримки сільською господарства, забезпечення її спрямування на зростання продуктивності, підвищення конкурентоспроможності та технологічного рівня сільськогосподарського виробництва,

- стимулювання залучення інвестицій в агропромисловий комплекс,

- забезпечення формування в повному обсязі та ефективності використання державного резерву продовольства (Указ Президента України від 28 грудня 2005 р. № 1867/2005 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року «Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України»).

З огляду на зазначене вище, а також на комплексний характер АПК України, існує велика кількість об'єктів контролю і нагляду в агропромисловому секторі економіки держави. Створена і діє низка органів та організацій, для яких контроль чи нагляд є або головним завданням, або одним із декількох. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання в АПК беруть участь і в реалізації контроль-но-наглядової діяльності. Далі буде відзначено основні суб'єкти, серед повноважень яких є контроль та/чи нагляд у сфері АПК. До них належать:

I. Міністерство аграрної політики України та його структурні підрозділи.

Керуючись Положенням про Мінагрополітики, воно забезпечує в установленому законодавством порядку здійснення державного контролю і нагляду:

- за якістю та безпекою сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, їх зберіганням і продажем;

- у сфері закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти;
- за охороною і відтворенням водних живих ресурсів, регулюванням рибальства.

а) Державна служба з охорони прав на сорти рослин (Держсортслужба), має такі повноваження:

- здійснювати державний контроль за набуттям прав на сорти рослин та їх реєстрацією і реалізацією, проведенням експертизи сортів рослин в Україні на наявність генетично модифікованих організмів, зокрема під час сертифікації сортів рослин, що ввозяться або вивозяться;

- забезпечувати державний контроль і нагляд за збереженістю сортів рослин, реєстрацією ліцензійних договорів на їх використання та виплатою авторської винагороди.

б) Державний департамент ветеринарної медицини (Держветмедицини). Посадові особи Держветмедицини мають право здійснювати державний ветеринарно-санітарний контроль і нагляд. При цьому під державним ветеринарно-санітарним контролем необхідно розуміти спостереження та перевірку лікарями державних установ ветеринарної медицини правомірності діяльності, а також додержання ветеринарно-санітарних правил суб'єктами господарювання з можливістю втручатися в оперативно-господарську та виробничу діяльність для усунення виявлених вад.

Своєю чергою, під державним ветеринарно-санітарним наглядом необхідно розуміти діяльність інспекторів ветеринарної медицини з метою виявлення та попередження правопорушень стосовно до організаційно не підпорядкованих об'єктів.

Відповідно до вимог чинного законодавства, основними об'єктами ветеринарно-санітарного контролю і нагляду виступають:

- якість ветеринарних препаратів, субстанцій, готових кормів, кормових добавок і засобів ветеринарної медицини;

- надходження і забій тварин, переробка, зберігання, транспортування та реалізація продукції тваринного походження;

- зоологічні ринки, інші підприємства торгівлі, де організовано продаж тварин, продукції тваринного і рослинного походження;

- державний кордон і транспорт;

- мисливські угіддя тощо.

в) Державна служба з карантину рослин України та її структурні підрозділи забезпечують:

- здійснення державного контролю за дотриманням карантинного режиму і проведенням заходів з карантину рослин у вирощуванні, заготівлі, вивезенні, ввезенні, транспортуванні, зберіганні, переробці, реалізації та використанні об'єктів регулювання;

- контроль за проведенням обробки і фумігації (знезараження) рослин, продуктів рослинного походження та інших об'єктів регулювання, які переміщуються через державний кордон України та карантинні зони;

- проведення інспектування та фітосанітарної експертизи об'єктів регулювання тощо.

г) Українська державна насіннева інспекція Міністерства аграрної політики України (Укрдержнасінінспекція) - це самостійний структурний підрозділ Міністерства аграрної політики України, що очолює службу державного контролю України у сільськогосподарському насінництві.

Основними його завданнями є:

- визначення перспектив розвитку державного контролю в насінництві, направлено на сприяння відповідним суб'єктам господарювання у створенні насінневих фондів із високими сортовими, гібридними і посівними якостями та на застереження від розповсюдження найбільш злісних і шкідливих бур'янів, шкідників і хвороб рослин;

- здійснення державного контролю за діяльністю суб'єктів усіх форм власності і господарювання в насінництві,

- інспектування виробництва на етапах вирощування, збирання і післязбиральної обробки насіння і садивного матеріалу сільськогосподарських рослин, які підлягають сертифікації,

- проведення лабораторного сортового контролю, контрольних, перевіркових аналізів, а також аналізів насіння і садивного матеріалу сільськогосподарських рослин експортних, імпорتنих партій та експертиз,

- забезпечення контролю за знищенням насіння сільськогосподарських рослин, визнаного непридатним для використання на продовольчі та кормові цілі

д) Управління ревізії та контролю - це самостійний структурний підрозділ центрального апарату Міністерства аграрної політики України, основними завданнями якого є

- організація і проведення згідно з чинним законодавством ревізій та перевірок господарсько-фінансової діяльності державних підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління міністерства,

- здійснення контролю за виконанням чинного законодавства з питань боротьби з корупцією і організованою злочинністю, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні, координація дій щодо виконання у галузі вимог чинного законодавства з цих питань,

- здійснення контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів, економним використанням матеріальних і фінансових ресурсів, збереженням державного майна, правильністю і достовірністю ведення бухгалтерського обліку, виявлення та усунення фактів порушення фінансової дисципліни, завданих збитків, безгосподарності й марнотратства, перекручення звітності на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери управління міністерства

є) Головна державна інспекція якості та сертифікації сільськогосподарської продукції - це структурний підрозділ Міністерства аграрної політики України, основними завданнями якого є:

- організація роботи відповідних служб з питань формування державних та регіональних ресурсів сільськогосподарської продукції, її якості, сприяння здійсненню заходів щодо державної підтримки товаровиробників, цільового використання бюджетних коштів, а також забезпечення державного контролю за якістю, збереженням та раціональним використанням зерна і продуктів його переробки, насіння олійних культур, сировини для комбікормового виробництва і комбікормів;

- підготування і внесення в установленому порядку керівництву міністерства пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правових актів, які регламентують закупівлю сільськогосподарської продукції та сировини в державні та регіональні фонди, організація їх виконання, здійснення систематичного контролю за реалізацією законодавчих актів на місцях;

- організація проведення державного нагляду за дотриманням товаровиробниками, закупівельними організаціями і переробними підприємствами стандартів, технічних умов, інструкцій, вказівок щодо правильності приймання, розрахунків і визначення якості сільськогосподарської продукції, зокрема зерна і продуктів його переробки, бобових і олійних культур.

є) Державна інспекція по нагляду за технічним станом машин, обладнання та якістю пально-мастильних матеріалів (Держтехнагляд) - це структурний підрозділ центрального апарату Міністерства аграрної політики України, основними завданнями якого є:

- забезпечення в межах наданих повноважень реалізації державної політики з питань нагляду за технічним станом машин та обладнання підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності.

- здійснення через систему органів Держтехнагляду державного технічного нагляду на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності та громадянами за дотриманням правил технічної експлуатації та вибракування машин (тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин,

тракторних причепів, посівних і збиральних машин) (надалі - машин), правил транспортування та зберігання нафтопродуктів на підприємствах і в організаціях галузей агропромислового виробництва (наказ Міністерства аграрної політики України від 8 листопада 2000 р. № 222 «Про положення про структурні підрозділи Мінагрополітики України»),

2. Державний комітет України по земельних ресурсах (Держкомзем України) належить до органів державного контролю і нагляду за рахунок повноважень стосовно здійснення державного контролю за використанням та охороною земель. Обіг земель сільськогосподарського призначення перебуває під державним контролем. Пріоритетність земель сільськогосподарського призначення визначається перш за все тим, що землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватися насамперед для сільськогосподарського використання.

І, насамкінець, говорячи про такий важливий фактор сільськогосподарського виробництва, як молоко та молочні продукти, варто зазначити, що відповідно до вимог Закону України від 24 червня 2004 р. № 1870-IV «Про молоко та молочні продукти» державний контроль і нагляд у сфері виробництва, переробки, реалізації, експорту та імпорту молока, молочної сировини та молочних продуктів здійснюють:

– з питань додержання ветеринарно-санітарних вимог у процесі утримання тварин, виробництва молока, молочної сировини, використання обладнання, тари, транспортних засобів, постійного контролю, нагляду з проведенням моніторингових досліджень за показниками їхньої безпеки, під час експорту та імпорту молочної продукції - державні установи ветеринарної медицини;

– з питань додержання санітарних норм і правил у процесі розроблення технічних умов, технічних регламентів на молочну продукцію, визначення показників її безпеки та здійснення періодичного нагляду у процесі виробництва молочної продукції, а також за використанням обладнання,

відходів вторинної сировини, тари, транспортних засобів - установи та заклади державної санітарно-епідеміологічної служби;

– з питань додержання виробником вимог нормативних документів, технічних регламентів, пов'язаних з якістю продукції (крім ветеринарно-санітарних вимог), вимог періодичного державного метрологічного нагляду та вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів - органи виконавчої влади з питань технічного регулювання та споживчої політики.

Основними суб'єктами державного нагляду за будь-якими підприємствами в Україні є Державна аудиторська служба та Рахункова палата України.

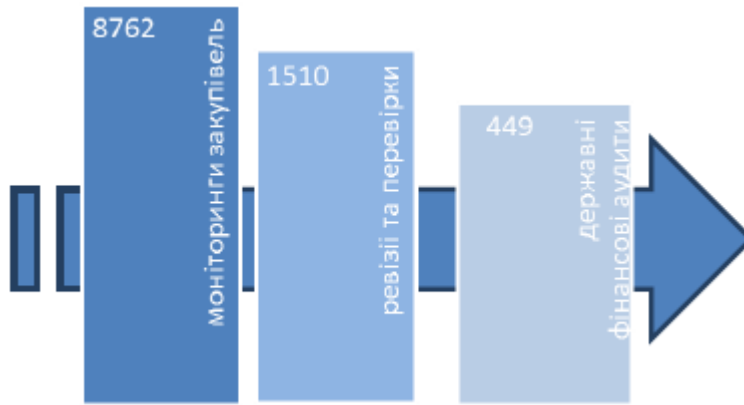
Держаудитслужба.

Метою діяльності (місією) органів державного фінансового контролю є забезпечення ефективного державного фінансового контролю, спрямованого на оцінку ефективного, законного, цільового, результативного використання та збереження фінансових (матеріальних) ресурсів держави, необоротних та інших активів, досягнення економії бюджетних коштів їх розпорядниками та одержувачами, усунення виявлених порушень, недоліків і запобігання їм надалі в процесі їхньої діяльності, підвищення відповідальності керівників органів державного сектору за ефективність діяльності.

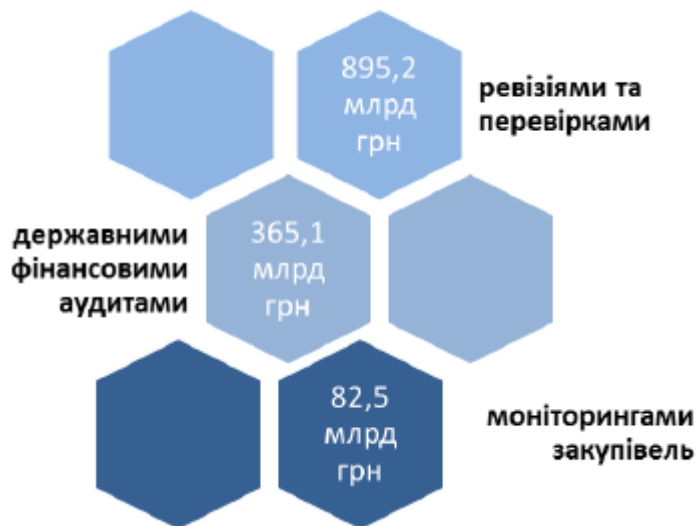
Діяльність органів державного фінансового контролю ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики, відкритості та прозорості, відповідальності, незалежності.

Упродовж 2019 року Держаудитслужба реалізовувала власні повноваження в частині комплексного контролю за ефективністю та законністю використання ресурсів держави.

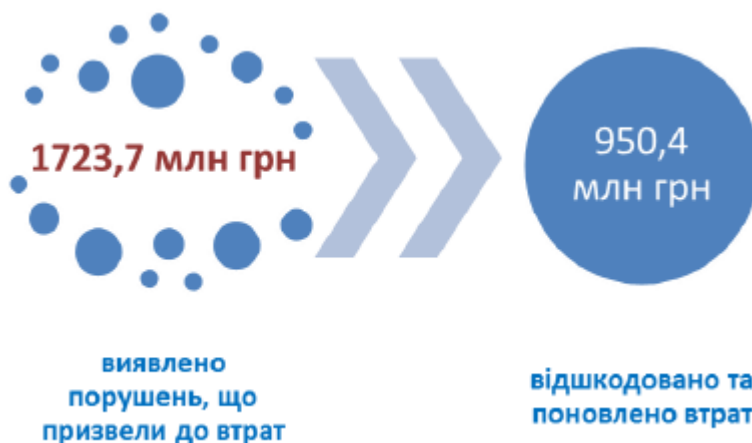
Загалом за 2019 рік завершено понад 10,7 тисячі заходів державного фінансового контролю, у тому числі:

Такими заходами охоплено контролем та дослідженням понад 1342,8 млрд грн фінансових та матеріальних ресурсів, зокрема:

За результатами ревізій та перевірок виявлено понад 1,7 млрд грн втрат (недоотримані доходи, незаконні, нецільові витрати та недостачі ресурсів), з яких забезпечено відшкодування та поновлення майже 950,4 млн грн, або 55,1% від виявлених.

Найбільш поширеними фінансовими порушеннями, які призвели до втрат ресурсів, є:

- незаконні витрати внаслідок оплати завищеної вартості виконаних робіт та/або наданих послуг, а також завищення кількості чи вартості придбаних товарів – 335,8 млн грн;
- порушення з оплати праці – понад 335,4 млн грн;
- ненарахування і неперерахування належних надходжень до загального та спеціального фондів бюджету (крім спецфонду бюджетних установ) – понад 140,4 млн грн;
- недостачі коштів та матеріальних цінностей – майже 107,7 млн грн;
- втрата активів через списання дебіторської заборгованості – близько 105,9 млн грн;
- списання коштів на видатки/витрати без отримання товарів, робіт чи послуг або в обсягах, вищих від їх фактичної вартості, – понад 101,8 млн грн;
- недоотримання доходів від реалізації товарів, робіт чи послуг – 82,6 млн грн;
- незаконні виплати фізичним особам (компенсацій, допомог, пільг та субсидій, пенсій, стипендій), в тому числі тих, які не мали права на їх отримання або у завищених розмірах, – понад 63,2 млн грн;
- нецільові витрати – майже 56,8 млн грн;
- зайве виділення бюджетних коштів юридичним особам, одержувачам внаслідок завищення відповідних розрахунків або які не мали права на їх отримання, – понад 54,2 млн грн;
- безпідставне покриття витрат фізичних або юридичних осіб – майже 44,5 млн грн;
- зайва або за завищеною ставкою збору сплата внесків до державних цільових фондів – понад 32,2 млн грн;
- здійснення за рахунок бюджету одного рівня видатків, які відповідно до бюджетного законодавства мають здійснюватись з бюджету іншого рівня, – понад 29,5 млн грн;

- незаконне відчуження майна – майже 27,4 млн грн;
- ліквідація (знищення, розбирання) майна, проведена всупереч законодавству, – близько 20,0 млн грн тощо.

Під час державних фінансових аудитів:

- виявлено фактів неефективних управлінських дій чи рішень та ризикових операцій, що призвели або потенційно можуть призвести (свідчити) до упущених вигод, втрачених доходів чи непродуктивних або зайвих витрат, на 26,4 млрд грн;

- відшкодовано понад 296,4 млн грн втрат, допущених через неефективні управлінські дії чи рішення, а також упереджено більше 740,3 млн грн відповідних втрат.

За результатами моніторингу закупівель встановлено порушень законодавства у сфері публічних закупівель на загальну суму 71,8 млрд грн (очікувана вартість закупівлі або вартість договору), а також попереджено відповідних порушень шляхом відміни торгів та розірвання договорів загалом на 16,8 млрд гривень.

У переважній частині випадків замовники допускали порушення у сфері публічних закупівель в частині:

- порушення під час розгляду, відхилення замовником тендерних пропозицій та неправомірне обрання переговорної процедури – 30,9%;
- недотримання порядку складання форм документів та оприлюднення інформації про закупівлю – 28,9%;
- порушення під час складання тендерної документації та внесення змін до неї – 23,7%;
- інші порушення законодавства у сфері закупівель – 16,5%.

Результативність моніторингу закупівель у розрізі підстав, визначених ст. 7¹ Закону України «Про публічні закупівлі»:

У межах подальшої реалізації результатів заходів державного фінансового контролю:

- до правоохоронних органів передано 753 ревізійні матеріали, за результатами їх розгляду розпочато 399 досудових розслідувань, долучено до кримінальних проваджень 278 матеріалів, вручено 193 письмових повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;
- за зверненням правоохоронних органів їм передано 66 аудиторських звітів, за матеріалами яких розпочато ще 18 досудових розслідувань;
- до суду пред'явлено 50 позовів щодо відшкодування фінансових порушень на суму понад 44,1 млн грн та ініційовано 304 цивільні позови перед органами прокуратури, об'єктом контролю або його органом управління;
- до Державної служби фінансового моніторингу України надіслано 86 інформацій щодо запобігання та протидії легалізації злочинних доходів на суму понад 1 млрд грн;
- до адміністративної відповідальності притягнуто майже 2,4 тисячі посадових осіб, а загальна сума накладених адміністративних стягнень становила 1,9 млн грн;
- за результатами моніторингу закупівель складено 539 протоколів за статтею 164-14 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за якими у 43 випадках прийнято рішення про накладення адміністративних стягнень на загальну суму 523,6 тис. грн;
- за результатами державних фінансових аудитів надано близько 3,8 тисячі аудиторських пропозицій та рекомендацій об'єктам контролю та їх

органам управління, з яких 94,6% (або 3,6 тисячі) прийнято до виконання та подальшого впровадження;

– за результатами інспектувань та державних фінансових аудитів прийнято майже 1,8 тисячі управлінських рішень.

Рахункова палата України.

Відповідно до Конституції України та Закону України «Про Рахункову палату», Рахункова палата здійснює контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням.

Діяльність Рахункової палати як незалежного органу державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) в державі ґрунтується на принципах законності, незалежності, об'єктивності, безсторонності, гласності та неупередженості.

Закон України від 02.07.2015 № 576-III «Про Рахункову палату» передбачає, що повноваження, покладені на Рахункову палату Конституцією України, здійснюються через провадження заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) шляхом проведення фінансового аудиту, аудиту ефективності, експертизи, аналізу та інших контрольних заходів.

Основною організаційною формою діяльності Рахункової палати, відповідно до статті 25 Закону України «Про Рахункову палату», є її засідання.

Відповідно до Закону України «Про Рахункову палату» для забезпечення виконання покладених на Рахункову палату повноважень діє апарат Рахункової палати, що складається з департаментів, територіальних та інших структурних підрозділів.

Керівництво апаратом Рахункової палати з питань організаційного, інформаційного, довідкового, матеріально-технічного забезпечення здійснює Секретар Рахункової палати.

Виконання поставлених перед Рахунковою палатою завдань у частині здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) у 2019 році забезпечували департаменти:

- департамент експертизи та аналізу державного бюджету;
- департамент контролю у сфері доходів бюджету та фінансових установ;
- департамент контролю у сфері оборони та паливно-енергетичного комплексу;
- департамент контролю органів судової влади та правоохоронної діяльності;
- департамент контролю з питань АПК, використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища;
- департамент контролю публічної адміністрації та міжбюджетних відносин;
- департамент контролю гуманітарної та соціальної сфери;
- департамент контролю у сфері юстиції та запобігання корупції;
- департамент контролю у сфері економіки, інфраструктури та управління об'єктами державної власності;
- департамент стратегічного розвитку та методології;
- юридичний департамент та територіальні управління Рахункової палати:
 - по м. Києву, Київській, Черкаській та Чернігівській областях (у м. Київ);
 - по Дніпропетровській та Запорізькій областях (у м. Дніпро);
 - по Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській областях (у м. Львів);
 - по Одеській, Миколаївській та Херсонській областях, Автономній Республіці Крим та м. Севастополю (у м. Одеса);
 - по Донецькій та Луганській областях (тимчасово у м. Харків);
 - по Харківській, Сумській та Полтавській областях (у м. Харків);
 - по Вінницькій, Житомирській, Кіровоградській та Хмельницькій областях (у м. Вінниця);

– по Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях (у м. Ужгород).

У 2019 році Рахунковою палатою проведено 7 заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), що присвячені питанням АПК, використання природних ресурсів, природоохоронної діяльності та запобігання надзвичайним ситуаціям.

За результатами зазначених заходів встановлено порушень і недоліків на загальну суму майже 3,2 млрд грн, що становить 6,5% загальної суми встановлених порушень та недоліків за звітний рік.

– аудит ефективності використання коштів державного бюджету, виділених Державній службі України з надзвичайних ситуацій на придбання пожежної та іншої спеціальної техніки вітчизняного виробництва;

– аудит ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на розвиток мінерально-сировинної бази;

– аудит ефективності управління бюджетними коштами, виділеними Державній службі України з надзвичайних ситуацій на підготовку кадрів у сфері цивільного захисту;

– аудит ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на надання державної підтримки агропромислового комплексу;

– аудит ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на виконання робіт у сфері поводження з радіоактивними відходами неядерного циклу, будівництво комплексу «Вектор» та експлуатацію його об'єктів;

– аудит ефективності використання державних коштів, спрямованих на досягнення цілей Базельської конвенції про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням;

– аудит ефективності використання бюджетних коштів, спрямованих на ведення лісового і мисливського господарства, охорону і захист лісів у лісовому фонді України.

Аудит ефективності використання коштів державного бюджету, виділених Державній службі України з надзвичайних ситуацій на придбання пожежної та іншої спеціальної техніки вітчизняного виробництва

2.2. Напрями формування механізмів державного нагляду за діяльністю сільськогосподарських підприємств в Україні

Ключовим фактором, що визначає конкурентоспроможність і ефективність вітчизняного сільськогосподарського виробництва, є його технічна оснащеність. Технічна оснащеність підприємства являє собою одну зі складових матеріально-технічної бази сільського господарства, яка включає в себе машинне виробництво і працівників, задіяних на даному обладнанні. Матеріально-технічна база повинна відповідати новітнім досягненням в науці і техніці. При цьому оновлення технічного потенціалу підприємства шляхом закупівлі передової техніки і використання новітніх технологій, що породжується сучасними етапами науково-технічного розвитку, має першорядне значення. В даний час сільському господарству притаманні такі процеси як комплексна механізація виробництва, електронізація, автоматизація процесів.

Саме в сфері операцій з купівлі-продажу техніки, товарів сільгоспвиробництва зосереджено більшість зловживань та відповідно сфокусовано увагу контрольно-наглядових відомств. Розберемося, саме в якому аспекті питання технічного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств можуть стати основою для проведення державного нагляду у вигляді аудиту.

А. Зеленовский з колегами, підкреслюючи важливість технічного оснащення сільгоспвиробництва, відзначають, що вона має більш сильний вплив на ефективність діяльності працівників сільськогосподарського виробництва, а також формує умови для більш успішного застосування інших факторів, що є основою сільськогосподарського виробництва [21].

А. Зеленовский вважає, що з метою ефективного розвитку світового сільського господарства повинні бути сформовані стратегії розвитку, в тому числі в галузі розвитку сільськогосподарської техніки. Сільськогосподарська техніка відрізняється тим, що найбільш часто в порівнянні з іншими видами техніки відбувається її модернізація в умовах технічного прогресу [21].

Важливий фактор досягнення ефективності в технічній модернізації – наявність кваліфікованих кадрів, адже відсутність робочої сили не дозволить реалізувати потенціал сільськогосподарської техніки і створити необхідні умови для успішного розвитку агровиробництва. Такої думки дотримується Ревуцький Л.Д. при визначенні виробничого потенціалу будь-якого підприємства: «...технічно, організаційно, економічно і соціально-обґрунтована норма ефективного робочого часу основного виробничого персоналу організації за певний інтервальний період календарного часу».

Держава є ключовою ланкою організаційно-економічного механізму технічної модернізації в сільському господарстві. Саме держава за допомогою заходів підтримки стимулює оновлення парку техніки підприємств і освоєння ними нових технологій.

Важливими складовими технічної модернізації в сільському господарстві є сучасні вимоги ринкової економіки до агропромислового комплексу і сільськогосподарської техніки:

- прибутковість у всіх ланках товаропровідної системи машинопроизводитель - посередник (дилер, МТС, СТО та ін.) - сільський товаровиробник;
- забезпечення умов відтворення промислової і сільськогосподарської продукції;
- врахування вимог замовника;
- різноваріантність продукції;
- різноманітність послуг;

– можливість широкого вибору продукції з пропонованого асортименту за вартістю, призначенням, масі, розмірам, надійності та ін.

Для того, щоб були досягнуті показники, визначені в Доктрині продовольчої безпеки України, державі необхідно вибрати шлях модернізації та інноваційного розвитку агропромислового комплексу. Однак до сих пір в аграрному секторі присутній ряд невирішених проблем:

- низькі темпи оновлення основних виробничих фондів
- відсталість інфраструктури сільського господарства;
- дефіцит кваліфікованої робочої сили;
- неактуальні програми навчання фахівців агропромислового комплексу.

Питання технічної та технологічної модернізації АПК є особливо актуальним в умовах розвитку експортного потенціалу сільського господарства нашої держави і підвищення конкурентоспроможності за рахунок зниження витрат.

Варто відзначити, що не має значення яка країна є виробником сільськогосподарської техніки, так як найбільшу цінність представляють її техніко-економічні характеристики, продуктивність, ремонтпридатність, енергоємність, вартість, надійність, витрати на техобслуговування, наявність центру з технічного обслуговування, умови придбання та так далі.

Реалізація процедури технічної модернізації сільського господарства повинна бути заснована на об'єктивному аналізі існуючого парку сільськогосподарської техніки, пошуки адекватних форм фінансування, урахування кон'юнктури ринку агропромислової техніки та наявних технологій. Стан, в якому в даний час знаходиться машинно-технологічний парк сільського господарства, є основним стримуючим фактором для його модернізації.

Вітчизняні підприємства АПК віддають при покупці перевагу більш потужній, продуктивній, надійній зарубіжній техніці: наприклад, трактори потужністю від 300 до 500 кінських сил, збиральні комбайни - більше 300

кінських сил. Для того, щоб технічна модернізація сільськогосподарського виробництва була ефективною, необхідно сформувати умови для технічного переоснащення, формування оптимального за якісним і кількісним складом машинно-технологічного парку.

Для того, щоб збільшити обсяг валового виробництва сільськогосподарської продукції, знизити трудомісткість, підвищити загальну конкурентоспроможність галузі, необхідний комплекс заходів на всіх рівнях управління – національний, регіональний рівень, а також саме підприємство. По-перше, розвиток галузі сільського господарства можливий лише за умови ефективного використання вже наявних технічних, трудових і земельних ресурсів. По-друге, технічна модернізація АПК заснована на вкладенні коштів, так як впровадження інновацій тягне за собою значні капітальні вкладення. Інноваційний розвиток сільського господарства можливо тільки при виконанні обох цих умов.

У разі недостатнього для конкуренції з імпортом обсягу валового виробництва сільськогосподарської продукції врятує ситуацію тільки зростання технічного потенціалу. Однак спостерігається ситуація, в якій формування технічного потенціалу відбувається у підприємств, які мають дефіцит фінансових коштів.

Як і на будь-якому підприємстві, мета діяльності сільгоспвиробників - отримання максимально можливого обсягу прибутку. При цьому технічна модернізація є досить витратним заходом. Для того, щоб сільськогосподарське виробництво почало ефективно розвиватися, необхідна підтримка держави з метою стимулювання технічного переоснащення у вигляді субсидій на придбання техніки.

У конкурентному середовищі з ростом обсягів виробництва до певної величини підвищується віддача ресурсів, використовуваних для виробництва: наприклад, витрати на ПММ, оплату праці в розрахунку на тону продукції. У вітчизняному ж сільському господарстві дана закономірність використовується недостатньо.

Також варто відзначити, що оновлення технічної бази сільського господарства тягне за собою розвиток інженерної інфраструктури, а також її реформування.

Неможливо розвивати сільське господарство без процедури оцінки технічного забезпечення та ефективності використання техніки в сільському господарстві. Питаннями розробки методик оцінки технічної оснащеності підприємств агробізнесу займалося велика кількість економістів в сфері сільського господарства. Необхідно відзначити, що методичні питання оцінки технічної оснащеності сільського господарства розглядалися як комплексно, так і з позицій дослідження окремих складових використання техніки в агропромисловому комплексі.

Аналізуючи існуючу нормативну базу з оцінки використання техніки в сільському господарстві, можна розділити її на наступні групи :

- Стандарти техніко - економічної оцінки використання сільськогосподарської техніки;
- Стандарти оцінки результатів випробувань;
- Стандарти оцінки впливу техніки на навколишнє середовище, безпеку людини;
- Стандарти оцінки параметрів техніки в розрізі видів.

Дані нормативні документи визначають основні підходи до економічної оцінки використання сільськогосподарської техніки.

Крім даних стандартів використовуються і інші, наприклад типові методики, які призначені для всіх галузей народного господарства. Наприклад, в 1956 році була розроблена «Тимчасова типова методика визначення ефективності впровадження техніки», яка використовується в безлічі галузей. Основними параметрами в даній методиці виступає динаміка продуктивності праці, виробнича собівартість, капітальні вкладення, віддача капіталу.

У 1961 році була розроблена «Методика визначення річного економічного ефекту, одержуваного в результаті впровадження нової техніки», яка відрізнялася тим, що брала до обліку обсяг наведених

мінімальних витрат на одиницю продукції, при цьому в методиці використовувалися коригувальні коефіцієнти для різних галузей господарства. Також особливістю даної методики було те, що був запропонований механізм порівняння різних варіантів шляхом зіставлення різниці в обсязі наведених витрат.

Специфіка застосування сільськогосподарської техніки застосована в методиці «Економічна ефективність нових сільськогосподарських машин», яка базується на оцінці зниження експлуатаційних витрат і трудомісткості. При цьому зазначалося, що порівнюючи ефективність використання техніки в сільському господарстві, повинні бути забезпечені ідентичні умови експлуатації.

Великий внесок у вирішення проблеми оцінки використання сільськогосподарської техніки був внесений Горячкіна М. І., яким була вдосконалена методика економічної оцінки і обґрунтування застосування сільськогосподарської техніки, внесені нові показники і уточнені розрахункові формули.

Горячкін М.І. стверджував, що при виробництві сільськогосподарської продукції ефективність використання машини визначається рівнем витрат, а також кількісними і якісними показниками робіт, причому в якості ключових показників використання нової техніки автор використав термін окупності капітальних вкладень, а річний ефект визначав як питому економію, помножену на річну напруженість. Більш детальну методику Горячкін М.І. розробив в 1969 р в співавторстві з Володарським Д.Я. У ній докладно представлені показники економічної оцінки використання нової техніки, на основі зміни експлуатаційних витрат.

Отже, основними характеристиками ефективності використання сільськогосподарської техніки є наведені витрати на експлуатацію за статтями витрат.

У 1969 році Антошкевичем В. С. паралельно з Горячкіна М. І. була розроблена «Методика визначення економічної ефективності нових

сільськогосподарських машин» 15, в якій основний показник ефективності - це прибутковість виробничого процесу.

Окремі аспекти оцінки ефективності використання сільськогосподарської техніки з позицій загальної ефективності виробництва розкриті в методичних вказівках підготовлених Котовим Г.Г. в співавторстві з колективом авторів.

Методичні аспекти оцінки сільгосптехніки, яка враховує часовий чинник, були викладені в «Методики визначення економічної ефективності використання в народному господарстві нової техніки, винаходів і раціоналізаторських пропозицій».

Ключовою особливістю такої методики як «Економічна оцінка сільськогосподарської техніки» є визначення основними показниками техніки її вартості, продуктивності і річного завантаження.

Початок формування ринкової економіки в 1990 році, призвів до потреби в нових підходах до оцінювання ефективності виробничого потенціалу підприємств. Питання комерційної ефективності використання техніки частково дозволила вирішити «Методика визначення економічної ефективності технологій і сільськогосподарської техніки». Дана методика об'єднала в собі всі найбільш раціональні пропозиції, представлені в раніше опублікованих методиках, також був проведений аналіз зарубіжного досвіду. Детальний аналіз оцінки використання сільськогосподарської техніки зарубіжних виробників був опублікований в 2000 р в брошурі Шпилько А.В. , Ушачева І.Г. та інших авторів.

Методика «Економічна ефективність механізації сільськогосподарського виробництва» Шпилько А.В., Драгайцев В.І., Морозов Н.М. була логічним продовженням досліджень методів оцінки ефективності сільгосптехніки.

Драгайцев В.І. в 2001 році разом зі співавторами написав «Методичні рекомендації з економічної оцінки застосування зарубіжної техніки», які висвітлювали методику обґрунтування використання зарубіжної техніки на

вітчизняних сільськогосподарських підприємствах. У даній роботі присутній алгоритм розрахунку загальної та порівняльної економічної ефективності використання в вітчизняному сільському господарських імпортової техніки.

Придбання нової техніки вимагає значних капітальних вкладень. Отже, технічну модернізацію доцільно розглядати як інвестиційний проект. Особливості подібного підходу досить докладно викладені в «Методичних рекомендаціях щодо оцінки ефективності інвестиційних проектів», які видані в 2001 році. Дана методика враховує вплив інфляції в ході реалізації інвестиційного проекту, а також використання різноманітних схем фінансування проекту, зокрема лізингу.

Оцінка платоспроможного попиту на ринку сільськогосподарської техніки є істотним питанням, який був розкритий в роботі Лукіної Е.В. В своєму дослідженні в якості джерела інформації вона застосовує експертні оцінки, первинну інформацію підприємств, а також нормативні стандарти і довідники.

Жданов В.М. при плануванні використання техніки в сільському господарстві застосовує економіко-математичні методи, в основі яких лежить формування моделей кореляційно-регресійного аналізу.

Ларіоновим А.В. була запропонована методика комплексної оцінки технічного потенціалу сільськогосподарського виробництва регіону, яка включає в себе оцінку технічних, земельних, технологічних, фінансових, трудових ресурсів, державного регулювання на рівні регіону, пропозиції техніки, споживання техніки, розвитку регіонального тракторного і сільськогосподарського машинобудування, рівня інформаційної прозорості ринку.

Питання оцінки необхідних інвестицій в модернізацію технічного парку досліджуються в «Методиці оцінки ефективності інвестиційних проектів в аграрному секторі». Особливість даної методики полягає в тому, що в ній присутній поділ оціночних методів на прості методи і методи дисконтування.

Такий підхід дозволяє більш чітко позначити часовий чинник при оцінці інвестиційних проектів.

Нормативи є важливим аспектом оцінки ефективності використання сільськогосподарської техніки. Методична база формування нормативів є коефіцієнти стосовно до основних типах техніки.

Однак необхідно відзначити, що парк використовуваної техніки постійно знаходиться в процесі модернізації, безперервно виробляються більш ефективно працюють і більш продуктивні сільськогосподарські машини, змінюються і технології виробництва, в зв'язку з чим з метою вдосконалення інформаційної бази змінюються та, наприклад, в 2009 році була удосконалена методика переведення техніки в умовні еталонні одиниці і обґрунтовані:

- умовний трактор, зернозбиральний комбайн, кормозбиральний комбайн (еталонні одиниці);

- коефіцієнти переведення всіх використовуваних в парку техніки і пропонувані на ринку тракторів, зернозбиральних і кормозбиральних комбайнів в умовні, відповідні співвідношенню продуктивності цієї техніки різних типів і марок з урахуванням впливу їх конструктивних особливостей і умов роботи (нормообразуючі фактори).

Обрані саме ці види техніки - трактори і комбайни - в силу тих причин, що вони є найбільш використовуваними в сільському господарстві. Дана методика враховує зональні особливості використання сільськогосподарської техніки і тенденції формування технічного парку частково на основі іноземних зразків техніки.

«Методика економічної оцінки технологій і машин в сільському господарстві» базується на дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів. Вона описує процес розрахунку терміну окупності техніки, обсягу експлуатаційних витрат, ефективності використання сучасних технологій. Дана методика відрізняється тим, що запропоновані способи розрахунків були випробувані на конкретних сільськогосподарських підприємствах, що істотно спрощує застосування даної методики на практиці.

В даний час проблема оцінки економічної ефективності технічного оснащення сільського господарства все також актуальна. У 2012-2013 рр. на сторінках журналу «Сільськогосподарські машини і технології» розгорнулася ціла наукова дискусія про методику оцінки економічної ефективності сільськогосподарської техніки. Поряд з істотним удосконаленням методів економічної оцінки були виявлені недоліки, що вимагають розробки більш достовірних методів економічної оцінки техніки. Зазначено, що необхідні нові методи визначення показників ресурсозбереження в складі зональних агротехнологій, з урахуванням розміру типових (базових) господарств в регіоні і вдосконалених технологій виробництва сільгоспкультур. Ряд авторів позначили основні напрямки оцінки ефективності сільськогосподарської техніки, актуальні в сучасних умовах, вказуючи на переваги і недоліки використовуваних методи. Спірним аспектом є застосування наведених витрат в оцінці використання сільськогосподарської техніки. Жалнин Е.В. вказує на доцільність розрахунку приведених витрат при розрахунку ефективності довгострокових інвестиційних проектів, однак звертає увагу на неприйнятність його використання якщо оцінюється ефективність використання тракторів, комбайнів, причіпного та навісного обладнання.

Пронін В.М. і Прокоф'єв В.А. вважають, що оцінювати ефективність використання техніки необхідно, виходячи з часових експлуатаційних витрат. Драгайцев В.І. вважає, що амортизацію необхідно обчислювати пропорційно обсягу робіт виконаних протягом року, а не лінійним способом, а також вказує на недоліки в інформаційній забезпеченості при проведенні розрахунків по ефективності використання сільськогосподарської техніки.

У своїй методиці М.В Лисенка і Ю.В. Лисенко представили цікаві підходи щодо оцінки стану технічного потенціалу та його використання. Відмінною особливістю даної методики в тому, що автори провели розрахунок коефіцієнтів впливу факторів-умов на рівень річних витрат на ремонт тракторів, що в умовах високої зношеності техніки набуває особливої актуальності.

Питання економічної оцінки технічної оснащеності та ефективності реалізації технічного потенціалу в сільському господарстві комплексний. Підходити до його вирішення необхідно виходячи з ряду позицій. Так досить важливо оцінювати технічну базу сільського господарства з позиції держави, регіону і господарюючого суб'єкта. З іншого боку тільки оцінивши забезпеченість технікою неможливо зробити об'єктивні висновки про тенденції розвитку, і прийняти обґрунтоване управлінське рішення за напрямками стимулювання технічної модернізації сільськогосподарських галузей. У зв'язку з цим наступним етапом оцінки повинно з'явитися вивчення темпів відтворення технічної бази, вікової структури парку, ринку техніки. Важливим моментом є вивчення технологій виробництва, рівень ресурсо- і енергоємності сільськогосподарської продукції.

Якщо ж розглядати позицію держави, то тут превалює інтерес в забезпеченні сільського господарства технічними ресурсами, проте не можна забувати про походження техніки. На рівні держави одночасно враховуються як інтереси сільськогосподарських підприємств в питаннях технічного оснащення, так і інтереси виробників сільськогосподарської техніки, що функціонують в межах держави. У зв'язку з цим при оцінці технічного забезпечення сільського господарства необхідно також проаналізувати конкурентоспроможність сільгосптехніки українського виробництва і визначити механізми державного регулювання.

Якщо оцінювати технічну оснащеність сільського господарства з позицій регіональних суб'єктів держави можна відзначити, що тут виступає на перший план порівняльна оцінка регіонів між собою. Наявність сучасної техніки дає регіонам можливість забезпечувати продовольчу безпеку жителям суб'єкта держави, а також надавати на зовнішній і міжрегіональний ринок конкурентоспроможну продукцію. Таким чином, технічна оснащеність є показником ефективності регіональних програм з розвитку сільського господарства.

З точки зору сільськогосподарського підприємства ключовими показниками оцінки ефективності сільгосптехніки є зіставлення обсягу витрат на придбання і експлуатацію техніки і ефекту від її використання.

Сільськогосподарська організація, засновуючи своє виробництво з позицій комерційної вигоди, оцінює техніку як ресурсну базу для отримання доходу. Тому підприємство часто не враховує країну виробництва і марку техніки, так як йому важливіші її техніко-економічні особливості, такі як вартість, продуктивність, надійність, енергоємність та інші.

Найбільш затребуваним елементом роботи планово-економічних служб в сучасних умовах є формування бізнес-плану. Послуги з переробки сільгосппродукції є рентабельний і привабливий з точки зору вкладення інвестицій вид бізнесу. Тому багато сільськогосподарських підприємств в даний час розробляють бізнес-плани для залучення інвестицій в своє виробництво.

Дослідники Кузьмін В.М. і Гольцяпін В.Я. вважають, що одне з основних напрямків технічної модернізації сільського господарства полягає в придбанні нової техніки. Причому вони вважають, що актуальною є реалізація комплексу заходів, що включає в себе розвиток лізингу і субсидування кредитів.

Також необхідно погодитися з точкою зору Конкіна Ю.А., який вважає, що проблеми і закономірності відтворення техніки в сільському господарстві є частиною блоку проблем обороту капіталу 28.

Формування технічного потенціалу в умовах технічної модернізації підприємств сільського господарства прямим чином залежить від наявності достатніх джерел фінансування. Так, технічне переозброєння може здійснюватися з використанням таких джерел фінансування 29:

1. Власні джерела фінансування (чистий прибуток, амортизація).
2. Залучені джерела фінансування (інвестиції довгострокові, середньострокові, короткострокові).

3. Позикові кошти, як частину залучених джерел (кредити банків на різних умовах).

4. Лізинг (на ринку існує ряд лізингових компаній, що пропонують послуги, проте основну частку ринку лізингу сільськогосподарської техніки займає ВАТ «Украгролізинг», що надає послуги за різними програмами).

5. Державна підтримка (пряме фінансування придбання техніки (в рамках програм підтримки фермерів-початківців, сімейних ферм і т.д.), відшкодування частини витрат на придбання (погашення значної частини першого внеску за договором лізингу), субсидування частини (15%) вартості сільськогосподарської техніки заводам виробникам).

Зниження обсягів фінансування інвесторами сільського господарства є важливою негативною складовою розвитку всього АПК. Як відомо, обсяг приватних інвестицій є своєрідним індикатором привабливості галузі для вливання в неї коштів. У зв'язку з чим, для стимулювання модернізації сільського господарства необхідно підвищення інвестиційної привабливості галузі, формування умови для зниження ризику вкладень довгих коштів в галузь. Також варто відзначити, що найбільша частка інвестицій в аграрному секторі спрямована на придбання техніки.

З точки зору формулювання концептуальних підходів до формування технічного потенціалу сільського господарства, важливим фактором є державна підтримка. Державна програма «Розвиток сільського господарства і регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства на 2013-2020 роки» враховує вимоги Світової організації торгівлі в процесі здійснення технічної модернізації сільського господарства.

Таким чином, організаційно-економічний процес технічної модернізації сільського господарства є системою взаємопов'язаних складових, в яку входить рівень оснащення підприємства технікою, рівень розвитку машинобудування, система державної підтримки сільгоспвиробників, забезпеченість кадрами, розвиненість фінансово-кредитних інститутів. Цими складовими необхідно ефективно управляти – як з боку держави і регіону (для

вирішення соціально-економічних проблем), так і з боку підприємств сільського господарства (для максимального отримання прибутку).

2.3. Закордонний досвід забезпечення державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами

В рамках Світової організації торгівлі умовно заходи підтримки та відповідно нагляду державою сільського господарства ділять на три категорії – зелений, блакитний і жовтий (або бурштиновий) «кошки».

До зеленого кошику відноситься: компенсація втрат від стихійних лих, впровадження у виробництво передових наукових досягнень, підтримка збутової, інформаційної, фінансової та транспортної інфраструктури, витрати на страхування врожаю, розвиток інформаційного забезпечення в сільській місцевості, модернізація сільської інфраструктури, наукові дослідження, ветеринарні послуги, виставкова справа.

Майже всі країни ЄС половину національних сільськогосподарських бюджетів витрачають на структурну політику: модернізація і укрупнення ферм, поліпшення землі та інших сільськогосподарських ресурсів, поліпшення оперативної діяльності фермерів, скорочення виробничих витрат і розвиток районів з несприятливими умовами. А за даними американських дослідників, вражаючий приріст економіки сільського господарства США за останні десятиліття на 50% був забезпечений державними вливаннями в сільськогосподарську науку.

Блакитний кошик включає в себе заходи, спрямовані на обмеження розмірів використовуваних сільськогосподарських угідь і поголів'я худоби, а також компенсації при добровільному скороченні фермерами обсягів виробництва менш затребуваної продукції. Наприклад, в США субсидується скорочення виробництва пшениці шляхом засіву земель сидеральними культурами.

В жовтий кошик включають прямі субсидії, які стимулюють виробництво, тобто пряме фінансування тієї чи іншої культури на гектар посіву або поголів'я худоби. Сюди входять компенсації частини вартості

добрив, хімікатів та інше, а також різні пільги для покупки ПММ. Заходи підтримки з бурштинової кошика в розвинених країнах з кожним роком скорочуються шляхом перерозподілу коштів в зелену корзину.

Розвиток сільського господарства безпосередньо залежить від прибутковості праці фермера. Це розуміють в розвинених країнах і здійснюють політику регулювання цін. Так, в США існують 2 види цін – цільові або гарантовані. Реалізація фермерської продукції відбувається за ринковими цінами, які можуть бути вище, нижче, або рівні цільовим. Але в кінці року (іноді і протягом року за авансовими платежами) фермер отримує різницю між цільовою ціною і ціною реалізації, якщо остання нижче. Таким чином, саме цільова ціна є економічною реальністю для американського фермера, тобто остаточною ціною реалізації, яку стали називати гарантованою.

Відповідно до положень Сільськогосподарського закону 1985 року фермерам США надано право вироблену ними продукцію продавати на вільному ринку, реалізувати за контрактами, закласти на зберігання безпосередньо в господарстві в очікуванні більш високих цін на ринку, здати під заставу в Товарно-Кредитну Корпорацію. В останньому випадку закладена продукція протягом 9 місяців може бути викуплена фермером. Якщо цього не відбудеться, то вона переходить у власність ТКК, а фермер отримує за неї грошову компенсацію за заставною ціною (ставкою) за вирахуванням витрат за зберігання. Заставна ціна (ставка) являє собою нижню межу гарантованих цін на сільськогосподарську продукцію. Якщо протягом 9 місяців світові ціни виявляться нижче заставної ставки, то фермер може викупити здану продукцію за цінами світового ринку. Тим самим фермер отримує чистий прибуток через різницю між заставною ставкою і ціною світового ринку.

Загальною основою ціноутворення в АПК зарубіжних країн є приведення закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію у відповідність з необхідними витратами на її виробництво і реалізацію. При цьому прагнуть враховувати рівень і динаміку світових цін. Найважливішою

функцією ціни залишається регулювання доходів сільського господарства для подальшого розвитку галузі.

У країнах ЄС функціонує дещо інший ціновий механізм: на порівняно високому рівні встановлені цільові або орієнтовні ціни, що гарантують середнім і великим за розмірами виробництва фермерським господарствам певний рівень доходу. Функцію мінімальних цін виконують ціни втручання. За цим заздалегідь фіксованими цінами сільськогосподарську продукцію у фермерів закупають державні закупівельні організації, що є дієвим засобом проти зниження ринкових цін нижче встановленого мінімуму.

У США підтримка сільського господарства здійснюється в рамках найрізноманітніших програм. Одна з них – «Продовольча допомога», по якій з держбюджету виділяються дуже великі кошти. Суть цієї програми в тому, щоб при обгрунтованому підвищенні цін на продукцію, наприклад, через неврожай, через який можуть постраждати малозабезпечена частина населення, а фермери в той же час не залишилися поза увагою. Для цього в Штатах працює система талонів - Food Stamps - і програми дитячого харчування.

У Канаді фермер може отримати субсидію в разі зменшення сукупного доходу від всієї діяльності свого господарства, незалежно від того, при виробництві якого продукту понесені збитки.

Виплати розраховуються на основі порівняння доходу із середнім по країні фермерським доходом за останні п'ять років. Чистий дохід розраховується на основі виручки і витрат на всю виробничу діяльність фермера при певній системі обліку запасів (оборотних активів, включаючи нереалізовану продукцію). Якщо чистий дохід падає нижче середнього нормативного рівня, то фермеру виплачується субсидія, яка залежить також від ступеня падіння доходу. Платіж надається протягом 60-90 днів після надання фінансового звіту.

У разі стихійного лиха фермери Канади отримують не тільки субсидії, але навіть більше. Державою розроблена програма додаткової допомоги, яка

спрямована на ліквідацію тимчасових лагів між моментом стихійного лиха і моментом отримання допомоги в рамках основної програми. Фінансування надається на:

- відновлення і відновлення діяльності (наприклад, розчищення та дезінфекція території тваринницької ферми, яка постраждала від урагану, ремонт будівель);
- боротьбу з наслідками (вакцинація в разі ризику зараження інфекціями або розповсюджується епідемії);
- покриття збитків, яку не покриває приватної страховкою;
- утилізацію постраждалої продукції, яка не може надійти на ринок;
- збільшення готівки для продовження поточних операцій.

У зарубіжних країнах, на відміну від нас, добре розвинена і діє система страхування, в якій держава бере найактивнішу участь. Тому в разі посухи і загибелі частини врожаю від неї, фермери отримують компенсацію без бюрократичних зволікань. До того ж в США, наприклад, якщо якийсь регіон через аномальні температури оголошений зоною стихійного лиха, сільгоспвиробник отримує додаткові кошти, що покривають витрати на так і не зібраний урожай. Діє також система пролонгації кредитів.

До того ж в розвинених країнах держава «дозволяє» підвищення цін на продукцію сільського господарства і товарів, що виробляються з неї.

Полегшення податків не є субсидуванням і не входить ні в одну з вищевказаних кошків, проте є суттєвою підтримкою фермерам. І знову тут хочеться розповісти про американський досвід.

Крім того, фермери, що оплачують податки з прибутку, а не з доходу, мають право застосувати методи прискореної амортизації сільськогосподарської техніки та її переобладнання на більш високих рівнях. Це дозволяє їм значно зменшувати розміри доходу оподаткованого, з якого податки будуть сплачені за нижчими ставками. В результаті, чим більше кількість техніки, обладнання набуває фермер, тим менша кількість податків він заплатить в цьому році і в період наступної амортизації.

Щоб стимулювати інвестування капіталу фермера в технічні нововведення, існують такі податкові закони: установа податкових знижок на збільшення інвестування і бюджетна компенсація податкових платежів за збільшення інвестування.

Надання підтримки не проводиться всім фермерам поспіль, в різних країнах існують умови, які потрібно виконувати. Так, в країнах ЄС, для того, щоб отримати доступ до прямих виплат, фермери повинні дотримуватися вимог безпеки агропродовольчої продукції, гуманного ставлення до тварин і єдиних стандартів захисту навколишнього середовища.

В США, для отримання права на участь в деяких програмах, виробники, чий середній за три роки дохід до оподаткування яких перевищує 5 млн. доларів, повинні показати, що більше 75% їх доходів походить від сільськогосподарської діяльності.

Крім того, діє реальна система пролонгації кредитів, а також надається можливість взяти дешевий кредит.

До того ж, як зазначалося вище, в розвинених країнах держава в разі дійсної необхідності «дозволяє» підвищення цін на продукцію сільського господарства і товарів, що виробляються з неї.

Один з факторів, що дозволяють американським фермерам успішно вести своє господарство, це доступність кредитного фінансування. Фермер має широкий доступ до різних джерел кредитування. Одне з таких джерел – банки.

Вимоги до співробітників банків, які будуть займатися кредитуванням фермерів, важко порівняти з нашими: вони повинні не тільки розбиратися в банківській сфері, але ще і мати спеціальну маркетингову підготовку, володіти певними рисами характеру (дружність, чемність, терплячість і т.д.), і найголовніше - вони повинні добре знати, що таке сільське господарство, знати, як і чим живе фермер. Ці фахівці часто виїжджають на ферму, яку буде кредитувати банк, щоб побачити, на що дійсно йдуть гроші і як розвивається кредитоване господарство.

Банки, що орієнтуються на фермерів, навчають і підтримує молодь, організують спеціальні програми для початківців фермерів з більш вигідними умовами для того щоб почати діяльність.

Кредитування сільського господарства розглядається банками США як внесок в суспільство – завдяки розвитку агробізнесу поліпшується інфраструктура невеликих міст і селищ, з'являються комбикормові, переробні заводи.

Кредитори йдуть в сільське господарство ще й тому, що знають, що затримка з виплатами в сільському господарстві мінімальна, неповернення кредитів становить 0,5%. Проте, банки йдуть на поступки фермерам з затримкою оплати – якщо їм треба щось виплачувати в березні, вони можуть продовжити термін, наприклад до травня.

Для отримання кредиту в американському банку фермеру потрібно надати:

- 1) підтвердження сплати єдиного податку та проформу (на зразок бізнес-плану);
- 2) перший внесок за майно, що купується, техніку. Величина першого внеску залежить від мети кредиту (наприклад, нерухоме майно - 20%; тварини - 25%);
- 3) кредитну історію;
- 4) наявність застави.

Максимальний термін кредиту для фермера:

- нерухоме майно ферми - 20 років;
- силосні башти - 15 років;
- обладнання та техніка - 12 років;
- зерносховища - 8 років.

Під час кризи банки США на відміну від наших не підвищують ставки і не зупиняють кредитування, а з подачі уряду діють абсолютно навпаки. Тут розуміють, що якщо фермер не може взяти кредит через високу ставку - то він не купить насіння або техніку, а значить, не створить продукцію. А так як вся

економіка будується на споживанні, то в разі підвищення ставок програє економіка всієї країни.

До кризи середній відсоток для фермерів дорівнював 8% річних. Коли сталася криза, банки позичали гроші у федеральної резервної системи безкоштовно, з умовою вливати ці гроші в економіку. Відповідно, розумні керівники американських банків, які дбають не тільки про себе, теж знизили свою ставку для видачі кредиту. У 2011 році банки видавали кредит фермерам під 4% річних. Нижче 4% банк не може опускатися, так як перестане заробляти на кредитах.

Таким чином, досвід зарубіжних країн у наданні державної підтримки та відповідно державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами показує, що за кордоном широкий розвиток отримали різні способи підстав для державного нагляду: надання субсидій, пільгових кредитів, пролонгації кредитів, співфінансування.

Існує велика кількість об'єктів контролю і нагляду в агропромисловому секторі економіки держави. Створена і діє низка органів та організацій, для яких контроль чи нагляд є або головним завданням, або одним із декількох. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання в АПК беруть участь і в реалізації контрольно-наглядової діяльності. До суб'єктів, серед повноважень яких є контроль та/чи нагляд у сфері АПК, належать:

1. Міністерство аграрної політики України та його структурні підрозділи.

- а) Державна служба з охорони прав на сорти рослин (Держсортслужба);
- б) Державний департамент ветеринарної медицини (Держветмедицини);
- в) Державна служба з карантину рослин України;
- г) Українська державна насіннева інспекція Міністерства аграрної політики України (Укрдержнасінінспекція);
- д) Управління ревізії та контролю;

є) Головна державна інспекція якості та сертифікації сільськогосподарської продукції;

є) Державна інспекція по нагляду за технічним станом машин, обладнання та якістю пально-мастильних матеріалів (Держтехнагляд).

2. Державний комітет України по земельних ресурсах (Держкомзем України).

Крім того, всі питання, що стосуються бюджетних витрат на національному чи регіональному рівні, підпадають під юрисдикцію Державної аудиторської служби та Рахункової палати України.

Досвід зарубіжних країн у наданні державної підтримки та відповідно державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами показує, що за кордоном широкий розвиток отримали різні способи підстав для державного нагляду: надання субсидій, пільгових кредитів, пролонгації кредитів, співфінансування.

Технічна оснащеність сільськогосподарського підприємства являє собою одну зі складових матеріально-технічної бази сільського господарства, яка включає в себе машинне виробництво і працівників, задіяних на даному обладнанні. При цьому оновлення технічного потенціалу підприємства шляхом закупівлі передової техніки і використання новітніх технологій, що породжується сучасними етапами науково-технічного розвитку, має першорядне значення. Саме в сфері операцій з купівлі-продажу техніки, товарів сільгоспвиробництва зосереджено більшість зловживань та відповідно сфокусовано увагу контрольно-наглядових відомств. Розберемося, саме в якому аспекті питання технічного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств можуть стати основою для проведення державного нагляду у вигляді аудиту.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ ЗА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

3.1. Аналіз результатів контроль-наглядової діяльності за сільськогосподарськими підприємствами в Україні

Проаналізуємо результати контроль-наглядової діяльності суб'єктів державного нагляду України за останній бюджетний рік (2019).

Так, Рахункова палата України провела декілька аудитів, що мають безпосереднє відношення до сільськогосподарських підприємств.

1. Аудит ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на надання державної підтримки агропромислому комплексу.

Об'єкти контролю: Головний розпорядник бюджетних коштів – Мінагрополітики, 12 розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня.

Період аудиту: 2018 рік.

Предмет аудиту: КПКВК 2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» та КПКВК 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва».

Обсяг коштів, перевірених аудитом: 2 млрд 784 млн гривень.

Загальна характеристика аудиту: в Україні відсутній як програмний документ розвитку аграрного сектору економіки (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1437 схвалено лише Концепцію державної цільової програми), так і пріоритети державної підтримки на середньо- та довгострокові періоди, що, в свою чергу, не дозволяє здійснювати перспективне бюджетне планування державної підтримки агропромислового комплексу та не забезпечує повноцінний розвиток галузі на базі сучасних інноваційних технологій. Заходи, які реалізуються Мінагрополітики, свідчать про короткострокову спрямованість державної підтримки аграрної галузі.

Недостатня чіткість законодавчо запроваджених механізмів надання державної підтримки суб'єктам її отримання, які не забезпечують ефективного використання коштів, а також не сприяють своєчасності та повноті прийняття управлінських рішень учасниками бюджетного процесу, впливала на законність та ефективність управління бюджетними коштами.

Нанесено збитків державному бюджету - 3,3 млн грн.

Неефективне управління коштами - 16,8 млн грн.

Використано з порушенням чинного законодавства - 1 млрд грн.

Використано не за цільовим призначенням - 6,6 млн грн.

Планування з порушенням чинного законодавства - 200 млн грн.

Були розроблені такі рекомендації Кабінету Міністрів України та Мінагрополітики вжити заходів щодо:

- підготовки та затвердження стратегічного програмного документа стосовно підтримки сільськогосподарських товаровиробників, яким, зокрема, визначити: стратегічні напрями державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників (не менш ніж на п'ятирічний термін) та їх інструменти; джерела та обсяги формування фінансових ресурсів для надання державної підтримки; щорічні обсяги надання державної підтримки за її стратегічними напрямками; результативні показники щодо виконання програмного документа (кількісні та якісні), відповідальних виконавців;

- здійснення моніторингу та оцінки ефективності реалізації програм державної підтримки;

- визначення пріоритетності розвитку малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників та заохочення молоді розпочати власну діяльність у сільськогосподарській сфері;

- внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва) в частині здійснення розрахунку суми часткового відшкодування понесених витрат на будівництво тваринницьких ферм і комплексів.

Про виявлені ознаки кримінального правопорушення при здійсненні аудиту поінформовано Генеральну прокуратуру України.

Реагування. Постановою Кабінету Міністрів України від 29.09.2019 № 849 затверджено Програму діяльності Кабінету Міністрів України, яку схвалено 04.10.2019 Верховною Радою України. Пунктом 7 зазначеної постанови Мінекономіки визначені пріоритетні цілі, зокрема, і в сільському господарстві, які необхідно досягти протягом 5 років.

Розроблено проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про реалізацію пілотного проєкту впровадження електронного фермерського реєстру «Державний аграрний реєстр», запровадження якого сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, передбачених на державну підтримку сільгосптоваровиробників.

Наказом Мінекономіки від 19.12.2019 № 745, зареєстрованим в Мін'юсті 23.12.2019 за № 1274/34245, затверджені нормативи, у межах яких проводиться часткова компенсація вартості будівництва холодильників з регульованим газовим середовищем та ємністю від 500 тонн для зберігання столових сортів винограду та плодів власного виробництва, якими передбачено застосування формули у разі будівництва холодильника, ємність якого відрізняється від визначеного нормативами.

2. Аудит ефективності використання бюджетних коштів, спрямованих на ведення лісового і мисливського господарства, охорону і захист лісів у лісовому фонді України.

Об'єкти контролю: Мінагрополітики; Державне агентство лісового та мисливського господарства України та 10 розпорядників бюджетних коштів і 4 державних підприємства.

Період, охоплений аудитом: 2017–2018 роки та I півріччя 2019 року.

Предмет аудиту: КПКВК 2805010 «Керівництво та управління у сфері лісового господарства» і 2805060 «Ведення лісового і мисливського господарства, охорона і захист лісів в лісовому фонді».

Обсяг коштів, перевічених аудитом: 284,9 млн гривень.

Загальна характеристика аудиту: реалізація державної політики у сфері лісового та мисливського господарства та забезпечення збалансованого розвитку лісового і мисливського господарства, спрямованого на посилення екологічних, соціальних та економічних функцій лісів, підвищення ролі лісового сектору в національній економіці, зокрема і через незадоволення обсягу видатків, необхідних для виконання бюджетних програм за КПКВК 2805010 «Керівництво та управління у сфері лісового господарства» і 2805060 «Ведення лісового і мисливського господарства, охорона і захист лісів в лісовому фонді» (72,5% та 16,1% відповідно), а також неналежний внутрішній контроль за використанням бюджетних коштів, не досягається.

Пріоритетні напрями та стратегія розвитку у сфері лісових відносин не визначалися.

Видатки на ведення державного лісового кадастру та здійснення загальнодержавного обліку лісів Держлісагентству не виділялися – останній загальнодержавний облік лісів в Україні проведено станом на 01.01.2011.

Стан організаційного та технічного забезпечення діяльності державної охорони лісів від пожеж був недостатнім для належного запобігання та реагування на лісові пожежі. В окремих областях відсутні лісові пожежні станції. Майже 80% пожежних автомобілів державної лісової охорони експлуатуються більше 16 років.

Неефективне управління коштами - 80,4 млн грн

Використання бюджетних коштів з недотриманням вимог законодавства - 76,7 млн грн

Нецільове використання коштів - 300 млн грн

Рекомендації Кабінетові Міністрів України вжити заходів щодо:

– визначення пріоритетних напрямів та стратегії розвитку у сфері лісових відносин;

– розроблення та прийняття програмного документа розвитку лісового господарства країни, спрямованого на посилення екологічних, соціальних та

економічних функцій лісів, а також визначення джерел та обсягів фінансування передбачених заходів;

- затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від впровадження господарської діяльності у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів і визначається періодичність проведення планових заходів державного контролю за додержанням нормативно-правових актів щодо ведення лісового господарства;

- забезпечення ведення державного лісового кадастру, проведення обліку та інвентаризації лісового фонду України;

- посилення організаційного забезпечення із формування та реалізації державної політики у сфері лісового та мисливського господарства;

- забезпечення функціонування державної лісової охорони та реалізації повноважень на території всіх лісокористувачів країни.

Реагування. Кабінет Міністрів України постановою від 04.12.2019 № 1142 затвердив Порядок проведення моніторингу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених та зобов'язав Мінекоенерго забезпечити прийняття нормативно-правових актів, необхідних для виконання цієї постанови.

Офіс Генерального прокурора поінформував Рахункову палату про спрямування Звіту та рішення Рахункової палати до Служби безпеки України для опрацювання.

В свою чергу Рахункова палата України провела свої заходи із державного нагляду в сфері АПК.

За результатами ревізії фінансово-господарської діяльності публічного акціонерного товариства «Державна продовольчо-зернова корпорація України» (далі – ПАТ «ДПЗКУ», Корпорація) за період з 01.10.2017 по 31.03.2019 встановлено втрату активів Корпорації на суму 69,5 млн грн та фінансових порушень на суму 1,1 млн гривень.

Зокрема, ревізією фактичної наявності зернових у зберігачів, власником яких є Корпорація, виявлено факт неналежного виконання умов договору

зберігання філією ДП «Полтавський комбінат хлібопродуктів» «Хлібна база № 88». Як наслідок, зазначена філія допустила втрату зерна кукурудзи ПАТ «ДПЗКУ» на суму 69,5 млн гривень.

Зловживання з боку підрядних організацій, які виконували ремонтно-будівельні роботи на замовлення ПАТ «ДПЗКУ», щодо безпідставного завищення вартості виконаних робіт призвело до зайвої сплати Корпорацією їм коштів на суму 0,7 млн грн, чим завдано матеріальної шкоди на зазначену суму.

Покриття філіями Корпорації (Тернопільський КХП та Кальчинський елеватор) витрат сторонніх юридичних осіб завдало матеріальної шкоди ПАТ «ДПЗКУ» на суму 0,1 млн гривень.

За результатами державного фінансового аудиту діяльності державного підприємства «Центр сертифікації та експертизи насіння і садивного матеріалу» (далі – Підприємство, ДП «ЦСЕНСМ») та його філій за період з 01.01.2016 по 30.11.2018 встановлено факти неефективних управлінських рішень, що негативно вплинули (можуть вплинути надалі) на фінансовий стан Підприємства, на загальну суму майже 132,2 млн грн, з них: упущено вигод щодо отримання доходів – 126,9 млн грн та непродуктивних витрат – 5,3 млн грн. Водночас ревізією діяльності ДП «ЦСЕНСМ», проведеною під час аудиту, встановлено фінансових порушень, що призвели до втрат, на 4,6 млн гривень.

Аналізом ефективності провадження філіями діяльності щодо вирощування сільськогосподарських культур встановлено, що рівень їх урожайності із року в рік майже утричі нижчий за середньостатистичний рівень у інших підприємств відповідної території. Крім того, філії реалізовували сільгосппродукцію з недотриманням наказів Підприємства в частині погодження такої ціни на рівні ринкових. За умови забезпечення середнього рівня показника урожайності та цін реалізації відповідних регіонів додаткові доходи філій та Підприємства могли становити 125,0 млн гривень.

Несвоєчасні розрахунки Харківської філії з ТОВ «АЗОТФОСТРЕЙД» призвели до непродуктивних витрат на суму 1,6 млн грн на оплату нею судових витрат товариства. Центральний апарат Підприємства здійснив непродуктивних витрат на 0,3 млн грн, сплативши ФОП Колотілова І.О. за надання комплексних юридичних послуг щодо супроводу в органах суду справи за позовом ТОВ «АЗОТФОСТРЕЙД».

Недотримання філіями Підприємства порядку списання посівів сільськогосподарських культур призвело до завдання непродуктивних витрат на їх вирощування на 3,3 млн гривень.

За відсутності затверджених фінансових планів у I кварталі 2017 року та I півріччі 2018 року філії та ДП «ЦЕНСМ» здійснили витрат, заборонених законодавством (аудиторські, страхові та юридичні послуги тощо), на загальну суму 1,3 млн гривень.

Одинадцять філій ДП «ЦЕНСМ» зайво нараховували працівникам заробітної плати та сплатили єдиного соціального внеску на загальну суму 0,7 млн гривень.

Державним фінансовим аудитом виконання бюджетних програм Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру (далі – Держгеокадастр, Служба) за 2016-2018 роки встановлено.

Чинна система штрафів за порушення законодавства у сфері використання та охорони земель, а також повноваження посадових осіб (державних інспекторів) щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення не змінювалися близько 10 років і потребують перегляду, позаяк не враховують сьогоденного значення землі як головного засобу виробництва для економіки України загалом та агропромислового комплексу зокрема і не сприяє припиненню рівня правопорушень у цій сфері. За умови збільшення розмірів штрафів щонайменше на індекс інфляції додаткові надходження до державного бюджету у досліджуваному періоді могли б становити (розрахунково) близько 12 млн гривень.

Брак механізмів обміну інформацією між Держгеокадастром, правоохоронними органами, органами юстиції та судами призводить до відсутності у територіальних органах Держгеокадастру повної інформації щодо стану розгляду справ про адміністративні правопорушення, стану відшкодування розрахованої шкоди тощо і не дає змоги надати загальну оцінку повноти вжитих заходів та відшкодування (сплати) розрахованої шкоди. Неповне відшкодування порушниками сум нарахованої у досліджуваному періоді шкоди за порушення земельного законодавства та несплата ними адміністративних штрафів зумовлює недоотримання бюджетами різних рівнів фінансових ресурсів на суму понад 163 млн гривень.

Відмови територіальних органів Держгеокадастру у наданні дозволів на розробку проєктів землеустрою щодо відведення земельних ділянок державної власності сільськогосподарського призначення спричинили додаткове навантаження на державний бюджет у вигляді сплати ними судових зборів на суму понад 4,3 млн грн за позовами громадян щодо оскарження таких відмов.

Відсутність у Держгеокадастрі механізму впливу на використання коштів, що надійшли до місцевих бюджетів в порядку відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва (на рахунках органів місцевого самоврядування станом на січень 2019 року накопичилося понад 762,8 млн грн), не сприяє ефективній реалізації його повноважень щодо раціонального використання та охорони земель, збереження і відтворення родючості ґрунтів та негативно впливає на стан та якість земельних ресурсів.

Через брак фінансування з державного бюджету Держгеокадастр несвоєчасно погасив кредиторську заборгованість за виконані у попередні роки роботи з інвентаризації земель, яку виконавці робіт стягували у судовому порядку, внаслідок чого Служба здійснила судових витрат на суму 688,6 тис. грн, що створило додаткове навантаження на державний бюджет.

Державним фінансовим аудитом виконання бюджетних програм Державною службою України з управління зоною відчуження (далі – Агентство) за 2016-2018 роки встановлено низку як зовнішніх, так і

внутрішніх факторів, що не дали змоги Агентству повною мірою забезпечити досягнення цілей та завдань бюджетних програм щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи.

Через недостатній контроль за реалізацією планів заходів щодо перетворення наявного об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему та невжиття всіх необхідних заходів щодо своєчасного завершення будівництва нового безпечного комфаймента, який має бути побудований ще у 2012 році (терміни переносилися до 10.04.2013, 02.10.2015, 30.11.2017, 15.12.2018 та 31.07.2019), збільшено вартість таких робіт з 377,4 млн доларів США до 1448 млн євро та, відповідно, збільшено внесок України до Чорнобильського фонду «Укриття» з 50 млн доларів США до 167,5 млн доларів США.

Негативна тенденція щодо накопичення заборгованості зі сплати внесків до Чорнобильського фонду «Укриття» через зміну курсової різниці до долара США, що виникла у 2014 році і далі зростала у 2015-2016 роках, створила додаткове навантаження на Державний бюджет України, сума якого становила майже 300 млн гривень.

Значних фінансових втрат зазнає Державний бюджет України через перевезення державним спеціалізованим підприємством «Чорнобильська АЕС» (далі – ДСП «ЧАЕС»), крім персоналу, до місця роботи інших осіб без відшкодування вартості здійснених станцією витрат, що призвело до зайвого виділення та використання коштів державного бюджету розрахунково на суму майже 87,7 млн гривень.

У досліджуваному періоді ДСП «ЧАЕС» оплачувалися ремонтні роботи власного офісного центру, які не передбачені вимогами Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки у безпечному стані енергоблоків та об'єкта «Укриття» і здійснення заходів щодо підготовки до зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2011 р. № 234. Загальна вартість виконаних і оплачених таких робіт становила понад 21 млн гривень.

Через несвоєчасне проведення розрахунків за природний газ для потреб ДСП «ЧАЕС» та сплати ДСП «Центральне підприємство з поводження з радіоактивними відходами» (далі – ДСП «ЦППРВ») єдиного соціального внеску зазначені підприємства за рахунок коштів державного бюджету сплатили штрафних санкцій на суми 19,6 млн грн та 1,3 млн грн відповідно (аудиторський звіт розміщений за посиланням <http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/doccatalog/document?id=150447>).

Державним фінансовим аудитом виконання бюджетних програм Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (далі – Держпродспоживслужба, Служба) за період з 01.01.2016 по 30.09.2018 встановлено наявність проблем та недоліків, які не сприяли ефективному виконанню покладених на Держпродспоживслужбу функцій та завдань.

Дія протягом 2016–2017 років мораторію на проведення планових перевірок позбавила Держпродспоживслужбу можливості здійснення таких перевірок за напрямками щодо правильності та законності формування, встановлення та застосування державних регульованих цін, державного нагляду (контролю) за якістю зерна та продуктів його переробки, виробництва та обігу насіння і садивного матеріалу, охорони прав на сорти рослин, додержання суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері ветеринарної медицини тощо. Це, зокрема, призвело до істотного збільшення спалахів африканської чуми свиней (АЧС) в окремих областях та, відповідно, знищення значної кількості поголів'я, чим аграрному сектору завдано збитків на 36,8 млн гривень.

Наразі нормами законодавства передбачено, що повноваженнями щодо накладення штрафів та застосування фінансової санкції за порушення санітарного законодавства наділено головних державних санітарних лікарів, їх заступників, лікарів-гігієністів та лікарів-епідеміологів. Водночас штатним розписом Служби таких посад не передбачено. Водночас розмір наявних штрафів за адміністративні правопорушення у сферах контролю, закріплених

за Держпродспоживслужбою, не відповідає вимогам сьогодення та не враховує реальної суспільної небезпеки, а особи, які порушили вимоги законодавства, фактично залишаються безкарними.

Внесені у вересні 2018 року зміни до статті 319 Митного кодексу України щодо здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю під час переміщення товарів через митний кордон України працівниками органів доходів і зборів (без залучення профільних спеціалістів Держпродспоживслужби) створюють загрози ввезення на територію країни потенційно небезпечних продуктів та завдання значних економічних збитків.

Через значну кількість вакансій у територіальних підрозділах Служби протягом досліджуваного періоду утворився фонд економії заробітної плати на суму близько 321,0 млн грн, який використовувався для матеріального заохочення працівників у вигляді премій (в окремих випадках – до 700% посадового окладу) та надбавок за інтенсивність праці (до 150% посадового окладу).

Залишається невирішеним питання передачі до сфери Служби частини матеріально-технічної бази для лабораторних досліджень і випробувань, яка належала ліквідованій Держсанепідслужбі, що не дає змоги Службі повною мірою виконувати функції з реалізації державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення та здійснення відповідного державного нагляду (контролю).

Тривале невнесення необхідних змін до нормативно-правових та розпорядчих актів, які регламентують порядок надання підрозділами Служби платних послуг, призвело до втрати можливості отримати додаткових надходжень до спецфонду на суму понад 130 млн гривень

Аудитом Українського державного геологорозвідувального інституту (далі – Інститут, УКРДГРІ) Державної служби геології та надр України (далі – Держгеонадра, Служба) за 2017–2018 роки встановлено низку схем, які дають змогу реалізовувати спеціальні дозволи на користування надрами за заниженими цінами або зловживати державними коштами чи майном.

З урахуванням результатів попередніх заходів контролю, проведених органами Держаудитслужби, через заниження Інститутом вартості окремих спеціальних дозволів на користування надрами державний бюджет недоотримав понад 105 млн грн відповідного збору.

Укладання Держгеонадрами із УКРДГРІ договорів про надання консультаційних послуг з питань визначення початкової вартості продажу спеціальних дозволів на користування надрами та подальше укладання Інститутом із суб'єктами господарювання договорів про надання послуг із визначення запасів корисних копалин та їх вартості, а також послуг із проведення розрахунків рекомендованої початкової вартості спеціального дозволу на користування надрами свідчить про фактичне делегування Службою Інституту таких функцій, що призвело до недоотримання спеціальним фондом державного бюджету коштів на суму понад 19 млн грн, які використав Інститут у власній господарській діяльності.

Невжиття керівництвом Інституту своєчасних заходів щодо отримання права постійного користування земельною ділянкою в смт Затока Білгород-Дністровського району Одеської області, на якій розташована база відпочинку «Геолог», та прийняття незаконних рішень відповідною сільською радою призвели до псування та знищення державного майна балансовою вартістю 877,8 тис. грн та заподіяння матеріальної шкоди (збитків) закладу на загальну суму понад 9 млн гривень.

Через неініціювання керівництвом Інституту питання подальшої реалізації майна філій, які ліквідовані ще у 2012 році, Інститут зазнав непродуктивних витрат на його утримання на суму понад 3 млн гривень.

Ревізією окремих питань фінансово-господарської діяльності Київського комунального об'єднання зеленого будівництва та експлуатації зелених насаджень міста «Київзеленбуд» (далі – КО «Київзеленбуд», Об'єднання) за період з 01.01.2018 по 30.09.2019 встановлено фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових та матеріальних ресурсів, на суму 5,6 млн гривень.

Зокрема, не проведення належної претензійно-позовної роботи посадовими особами КО «Київзеленбуд» на суму 5,5 млн грн призвело до втрати боржників у зобов'язаннях та, як наслідок, втрати активів Об'єднання на зазначену суму.

Через безпідставне завищення підрядником вартості виконаних ремонтно-будівельних робіт КО «Київзеленбуд» зайво сплачено на користь ТОВ «Будмонтажсервіс» коштів на загальну суму 100,3 тис. гривень.

Матеріали ревізії спрямовано до Головного слідчого управління Національної поліції України.

3.2. Основні чинники оптимізації державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами

Основним напрямом оптимізації державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами в Україні є вдосконалення системи бухгалтерського обліку, на основі якого відбувається впровадження будь-якого механізму державного контролю (нагляду).

В сільськогосподарських підприємствах практика ведення обліку засвідчує, щоб повно і обґрунтовано відповісти на поставлене завдання слід визначитися із рядом відправних моментів, а саме:

- 1) узгодження діючих методик ведення обліку у різних галузях економіки з метою узагальнення даних про національне багатство та формування національного продукту;
- 2) приведення діючих інструктивних вказівок у відповідність до організаційних форм функціонування підприємств;
- 3) чітке узгодження положень бухгалтерського обліку щодо визначення витрат та їх відповідність поняттю доходів;
- 4) обґрунтування визначення тлумачення готової продукції і відповідно строків закінчення виробничого потенціалу;
- 5) приведення у відповідність понять діяльності підприємства.

На нашу думку, найбільш складним для вирішення є питання узгодження діючих нормативних положень бухгалтерського обліку та податкового законодавства. Підкреслюючи важливість подібного підходу до підготовки відповідних нормативних документів, підкреслимо значимість дотримання такого підходу на прикладі податкового законодавства, правда, залишаючи поза увагою важливість змін у системі оподаткування, що може істотно вплинути на стан економіки України.

Погодження методики формування даних підприємств різної форми власності та галузей національного господарства викликане потребами узагальнення даних звітності статистичними органами. Застосування індивідуальної облікової політики окремим підприємством через незіставність даних ставить під сумнів доцільність статистичних досліджень даних звітності, що приводить до необхідності застосування вибіркового обстеження. Це неминуче призводить до виникнення необґрунтованості економічних висновків через неточності, що виникають порівняно із вивченням даних всіх підприємств, на що наголошував академік В.В. Швирков [3]. Тому, на нашу думку, узагальнення органами статистики даних всіх підприємств України на перспективу має залишитись, але методика формування облікової інформації та її відображення у звітності має здійснюватись за єдиною обліковою політикою.

Для досягнення цього слід домагатися того, щоб формування даних фінансової звітності узгоджувалося із Податковим кодексом, так як при його застосуванні досить часто вносяться зміни у порядку обчислення собівартості продукції, оцінці готової продукції і відповідно суми прибутку тощо.

Враховуючи те, що подібні факти можуть траплятися і в подальшому та стосуватися багатьох нормативних актів, на нашу думку, перш ніж приймати певний нормативний документ, доцільно доручити бухгалтерам (науковцям і практикам) вивчити проект, в послідуєчому слід врахувати їх пропозиції, а при потребі перевірити на практиці.

Про доцільність такого підходу свідчить той факт, що у п. 144 Податкового кодексу передбачено нараховувати амортизацію на довгострокові активи у тваринництві (тварини) за ставкою, яку вибирає підприємство, але мінімально допустимі строки корисного використання цього об'єкту мають бути не менше 6 років. В п. 146.5 передбачається, що облік вартості, яка амортизується, ведеться за кожним об'єктом, що входить до складу окремої групи основних засобів. Це призводить до того, що ніхто із практиків та науковців бухгалтерів не може запропонувати схему розрахунку амортизації по кролях, звірах, отарі овець (маток чи баранів-плідників), по стаду корів (особливо у нових підприємствах, де їх число сягає 2000 голів), а тим більше по поголів'ю на свинокомплексів. Вимагає належної перевірки достовірність зроблених розрахунків, адже тривалість експлуатації корови може бути в межах від 3-4 місяців до 32 отелів (світовий рекорд).

На нашу думку, краще рекомендувати застосування п. 3.17 Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємствах від 15.05.2001 р. № 132, яким передбачено, що по тваринах основного стада амортизація не нараховується, а різниця між первісною вартістю і виручкою від вибраковки тварин основного стада відноситься на витрати виробництва відповідного виду продукції (молоко, приплід, вовна тощо).

Статтею 8.5 Закону України від 12.05.2011 р. № 332-VI «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», підприємствам надано право визначати доцільність застосування міжнародних стандартів (крім випадків, коли обов'язковість застосування міжнародних стандартів визначена законодавством), однак підприємству надано право визначати за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою) відповідно до установчих документів облікову політику підприємства. В доповнення до цього у статті 8.7 передбачено, що головний бухгалтер має забезпечувати дотримання на підприємстві єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку. Це

положення досить спірне, адже у поняття цих засад, на нашу думку, має входити облікова політика.

Тим самим створюються парадоксальні явища, на які звертає увагу С. Голов [4], коли зазначає, що можна очікувати, що більшість вітчизняних суб'єктів господарювання і далі складатимуть звітність за П(С)БО, а також те, що фінансову звітність недоречно використовувати для статистичних узагальнень, вона має бути уніфікованою для всіх підприємств і не повинна впливати на їх фінансову звітність, тому запровадження МСФЗ потребує відповідних змін у системі статистики.

Така схема формування звітності потребує узгодження, адже складати дві форми звітності (фінансову і статистичну) не доцільно. Тим більше виникає питання щодо доцільності застосування національних стандартів, адже простіше, щоб підприємства, які мають формувати дані фінансової звітності згідно МСФЗ (їх число в Україні невелике), мають подавати звітність статистичним органам за єдиною методикою.

Щодо застосування МСФЗ у сільськогосподарських підприємствах, слід відмітити те, що МСФО 41 «Сільське господарство» не набуло широкого розповсюдження у країнах світу, адже лише Австралія на його основі розробила власний стандарт (ПСБО 35 «Самовідтворювані та відтворювані активи»), в подальшому до цього процесу приєдналися також деякі країни СНД, включаючи Україну, яка запровадила П(С)БО 30 «Біологічні активи», близький до МСФО 41. Європейські країни розробили власну методику обліку, основною метою якої є створення умов для покриття частини витрат фермерських господарств для попередження зростання продажних цін на сільськогосподарську продукцію.

Затвердження П(С)БО 30 «Біологічні активи» - це другий випадок, коли було розроблено галузевий стандарт (після П(С)БО 18 «Будівельні контракти»). Здавалося б, що все нормально, але виникає, ряд питань, які включають вирішення.

У розвинених країнах виробництво сільськогосподарської продукції, як правило, концентрується у фермерських господарствах, які ведуть облік за схемами для малих підприємств. Тому цей стандарт розроблено саме для цієї схеми обліку.

В Україні раніше застосовувалася інша форма господарювання, а саме колгоспи та радгоспи, де облік вівся за методикою, яка відповідала потребам великих підприємств і узгоджувалася із підприємствами інших галузей національного господарства. Ця методика за своєю природою унікальна.

Відповідно до її потреб були розроблені належні нормативні акти, зокрема методичні рекомендації, побудовано набір реєстрів та розроблено відповідні схеми обробки даних на комп'ютерах. Це дозволило отримувати більш достовірні дані про ефективність виробництва, тому звітність за формою 50-с.г. у цих підприємствах доцільно зберегти на перспективу.

Реформування аграрної сфери економіки призвело до створення значного числа підприємств різних форм власності, які ведуть облік, наближений до методики обліку «Затрати-випуск». Здавалося б що це підтверджує необхідність і доцільність застосування МСБО 41, який найбільш повно відповідає потребам малих підприємств всіх країн.

Одночасно, слід відмітити, що Україна значно випередила інші країни світу, розробивши П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва». З метою забезпечення зіставності даних по названих суб'єктах господарювання виникає необхідність приведення у відповідність між собою П(С)БО 25 і П(С)БО 30. Можливо ця проблема не виникала, якби не було виявлено істотних відмінностей між ними, адже фермерські господарства і малі підприємства складають звітність за єдиними формами.

Вимагає уточнення ряд положень, зокрема у П(С)БО 30 приведені спірне тлумачення поняття сільськогосподарської продукції, адже деякі її види не передбачають відокремлення від біологічного активу, або це зробити неможливо, наприклад цукровий буряк та ряд інших видів коренеплодів. Окремі види продукції виробництва поточного року не можуть бути

відокремлені від біологічного активу, наприклад приріст, що розраховується, по молодняку робочої худоби та деяких інших видів тварин, або приріст живої маси свиней, птиці тощо. Тому під сільськогосподарською продукцією доцільно розуміти «продукцію, яка являє собою актив, отриманий в результаті сільськогосподарської діяльності, призначений для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання».

П(С)БО 30 має розповсюджуватися на фермерські господарства, які підпадають під статус малих підприємств, але до цього стандарту мають бути внесені істотні зміни, суть яких можна звести до наступних моментів.

Не слід визначати дохід при первісному визнанні сільськогосподарської продукції і поточних біологічних активів, так як це означає, що результати діяльності мають визначатися по валовій продукції. Ця методика не використовується ніде в світі і це дуже ускладнить визначення результатів діяльності аграрної сфери економіки України, тим більше, що це не дозволить зіставляти дані великих сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств. Оцінка сільськогосподарської продукції та біологічних активів за справедливою вартістю можлива лише в обмежених випадках, коли це необхідно.

Крім того, причинами відмови від справедливої вартості як основи цінової політики в аграрній сфері слід визнати неможливість її застосування при оприбуткуванні майже всіх видів продукції, наприклад: по зерну – через невідповідність показників якісного складу зібраного врожаю, через відсутність даних про сорт (різний рівень показників вологості, наявність домішок, тощо); по хмелю – через неможливість визначити вихід продукції при збиранні; по деяких видах продукції – через відсутність реалізаційних цін (приріст); по продукції вирощування тварин – через невідповідність цін на валову і товарну продукцію тощо.

Особливості функціонування сільськогосподарських підприємств через використання землі та застосування у виробничому процесі біологічних активів призводить до того, що значна маса основних засобів створюється

безпосередньо у конкретному підприємстві за рахунок виробленої продукції та додаткових біологічних активів. Саме це, на нашу думку, стало однією із причин розробки стандарту 41. Потреба в цьому викликана уточненням поняття витрат.

Згідно з п. 7 П(С)БО 16 витрати підприємства підрозділяються на витрати, які визнаються одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені, та витрати, які неможливо пов'язати з доходом певного періоду. Разом з тим у п. 8, зазначено, якщо актив може забезпечувати одержання економічних вигод протягом кількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розгляду його вартості (наприклад, у вигляді амортизації) між відповідними звітними періодами. Наведене у п. 8 визначення вимагає певного уточнення, адже дохід при цьому визнається не від виробництва об'єкта, а від його використання, а це не одне і те ж, адже вводячи об'єкт в експлуатацію, підприємство отримує дохід від здійснених вкладень, а не від виробництва цього об'єкта.

Запровадження П(С)БО 30 «Біологічні активи» засвідчило, що в бухгалтерському обліку в аграрній сфері необґрунтовано визначається прибуток від виробничої діяльності при використанні власної продукції та поновлення основних засобів. Пояснюється це тим, що витрати, понесені на її випуск, включають до складу витрат на капітальні вкладення, але ця сума не визнається як дохід від виробництва використаної при цьому продукції.

Для чіткого розмежування операційної та інвестиційної діяльності вважаємо за доцільне зафіксувати закінчення виробничого процесу (виробництва) і початок процесу інвестиційного (здійснення капітальних вкладень). Для цього доцільно відобразити закінчення операційної діяльності шляхом списання вартості використаної продукції на рахунках 90, а у фермерських господарствах на рахунки класу 8, а дохід у вигляді вартості об'єкту, використаного на капітальні вкладення слід зафіксувати на рахунку 70. В обох випадках продукція має оцінюватися за виробничою собівартістю

(в окремих випадках за справедливою вартістю). Це має узгоджуватися із податковим кодексом (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку продукції власного виробництва на капітальні вкладення

№	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	Списання використаної на капітальні вкладення продукції чи поточних біологічних активів	90	20, 21
2	Фіксація доходу від виробничої продукції поточних біологічних активів	15	70
		16	70

Наведена кореспонденція рахунків дозволить правильно визначити результати операційної діяльності конкретного підприємства, вона має розповсюджуватися на великі підприємства. Продукція, яка введена до складу основних засобів, має оцінюватися за виробничою собівартістю. Оцінка цих об'єктів за справедливою вартістю вимагає узгодження із Податковим кодексом.

Для попередження невірної тлумачення та узгодження з Податковим кодексом визначення результатів діяльності при використанні вироблених конкретним підприємством готової продукції, виконаних робіт та наданих послуг слід користуватися окремими субрахунками на рахунках 90 та 70.

Для того, щоб охарактеризувати зміни, які відбуваються у звітності фермерських підприємств при переведенні молодняка тварин в основне стадо, на нашу думку, доцільно в'яснити, чи зміниться результат діяльності фермерського господарства, якщо ця операція відбудеться в кінці звітної періоду або на початку наступного періоду. На перший погляд здається, що при списанні переведених до основного стада тварин, строк здійснення цієї операції не вплине на результати діяльності, але в дійсності це не так.

З метою спрощення сприйняття такого факту визнаємо за вихідні такі дані: витрати фермерського господарства за звітний період становить 800 тис. грн., дохід - 1000 тис. грн.. Результати розрахунків наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Результати діяльності фермерського господарства

№	Показники	Дані рядка форми 2	При переведенні молодняка в основне стадо	При наявності поголів'я в складі молодняка
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	070	1000	1000
2	Збільшення (зменшення) залишків незавершеного виробництва і готової продукції	080	-	(80)
3	Витрати за елементами, всього (без зміни залишків)	180	(800)	(800)
4	Чистий прибуток	190	200	120

Дані таблиці свідчать, що згідно діючих нормативних положень при переведенні молодняка в основне стадо прибуток зменшується, не дивлячись на те, що особливих змін в балансі підприємства не відбулося, лише молодняк тварин ввійшов до складу довгострокових біологічних активів.

Цим підтверджується той факт, що при підведенні підсумків діяльності підприємства за загальноприйнятою методикою (прибуток = активи - кредиторська заборгованість - капітал) до уваги мають прийматися всі види активів, включаючи і основні засоби. На користь цього свідчать дані, наведені в додатку А до МСБО 41 «Сільське господарство», коли до складу таких активів (в Україні вони мають назву довгострокових біологічних активів) включено крім дорослих тварин основного стада ще і молодняк [6, С. 96], тобто, крім поточних біологічних активів при обчисленні результатів діяльності до уваги приймалася ще і зміна вартості основного стада.

Підтвердження доцільності такого підходу до визначення результату діяльності фермерського господарства можна знайти у роботі Р.В. Діксхорна [6]. Він наводить форми всіх реєстрів, що використовувались ним на практиці

Одночасно слід визнати, що не потребує уточнення методика оцінки і послідуєчого обліку поточних біологічних активів, готової продукції і незавершеного виробництва. На нашу думку, це питання вимагає одночасно

узгодження формування даних звітності фермерських господарств (сільськогосподарських підприємств, які ведуть облік за схемами для малих підприємств) України з аналогічними підприємствами інших галузей національного господарства, тобто узгодження П(С)БО 25 та П(С)БО 30 [13].

В першу чергу слід вирішити, чи має підприємство відображати рух сільськогосподарської продукції після її первісного визнання, чи залишок продукції на кінець звітного періоду має визначатися згідно даних інвентаризації. В першому випадку це вимагає систематичної фіксації даних про рух цього виду активів, а в другому – відображення наявності продукції має розглядатися як коректування понесених витрат, що з метою спрощення обліку може досягатися як збільшення прибутку по рахунку 79, щоб не робити записи по рахунках класу 8. Це передбачено в п. 44 П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [13].

Сільськогосподарські підприємства, які подають звітність за формою 50-с.г., мають і на перспективу вести облік згідно методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості сільськогосподарської продукції, робіт і послуг і на них не розповсюджується дія П(С)БО 30 «Біологічні активи».

Але для належної побудови обліку у фермерських господарствах необхідно вирішити питання щодо оцінки трьох статей балансу, а саме незавершеного виробництва, а саме молодняка тварин та продукції, (за умови, що господарство формує звіт про фінансові результати за формою № 2-м).

Для цього слід застосовувати або виробничу собівартість цих активів, розраховану на підставі технологічних карт, або фактичну собівартість у сусідніх сільськогосподарських підприємств, яку подають статистичним органам звіт за формою 50-с.г. Тут можна допускати уточнення цих даних відповідно до умов господарювання, а також застосовувати реалізаційні ціни на певний вид продукції в конкретному регіоні. Міністерству аграрної політики і продовольства України слід погодити вирішення цього питання із

відповідними статистичними органами щодо методики оцінки названих статей балансу, а методичній раді при Міністерстві фінансів України уточнити окремі питання П(С)БО 30 «Біологічні активи».

Серед проблем, які стосуються бухгалтерського обліку в сільськогосподарських підприємствах, слід визнати необхідність удосконалення управлінського обліку. Потреба у вирішенні цієї проблеми в сучасних умовах дуже зростає. Причин є кілька, серед них найбільш важливими слід визначити ту економічну політику, яка домінує в Україні. Вона передбачає вилучення якомога більшої частини фінансових ресурсів, створених в аграрному секторі, шляхом цінової політики на користь великих магнатів. Враховуючи обмежену можливість дрібних виробників у перегляді цінової політики і намагаючись якимось чином підвищити рентабельність виробництва, слід якомога краще використовувати внутрішні резерви за допомогою управлінського обліку, але при цьому слід визнати, що в основних галузях сільськогосподарського виробництва спостерігаються істотні особливості функціонування витрат, які не дозволяють застосовувати загально визнані методи обліку і контролю витрат.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи загальний підсумок можна сказати, що державний контроль протягом усього часу залишався невід'ємною частиною функції управління і прагнув вдосконалювати існуючу систему адміністративного управління.

В ході дослідження було виділено 6 етапів, на кожному з яких проводилися реформи по створенню і побудові ефективної системи органів. Сьогодні відбувається процес перегляду всієї політики управління соціально-економічним розвитком України, як в сфері громадського, так і приватного сектора.

Для визначення сутності основних понять було проаналізовано взаємозв'язок щонайменше трьох споріднених понять: контролю, нагляду та аудиту. Особливостями нагляду є: по-перше, його зовнішній характер; по-друге, націленість тільки на дотримання законності; по-третє, орієнтованість на пошук недоліків і покарання винних.

Виділяють прокурорський нагляд як особливу форму державного впливу, відмінною від інших форм, яка передбачає створення і функціонування єдиного, універсального, незалежного наглядового органу з індивідуальними інструментами впливу на піднаглядних суб'єктів; та адміністративний нагляд, що здійснюється вищими органами виконавчої влади, до яких відносяться національні служби, різні інспекції в міністерствах та інших органах виконавчої влади (ветеринарного, пожежного, рибного, лісового, санітарного, геодезичного та іншого нагляду), а також територіальні органи нагляду.

Аудит слід розглядати більш широко – як системний процес отримання та оцінки об'єктивних даних про економічні дії і події, що встановлюють рівень їх відповідності певному критерію і надає результати зацікавленому користувачеві.

Слід розділяти поняття «державний контроль» і «державний аудит». Державний контроль здійснюється всередині системи управління, в той час як державний аудит – це дослідження об'єкта управління ззовні з метою надання

незалежної оцінки стану цього об'єкта замовнику аудиту, яким є органи державної влади.

На відміну від державного контролю і нагляду державний аудит не передбачає застосування до порушників каральних санкцій. Його завдання – проаналізувати ситуацію і запропонувати заходи щодо поліпшення справ на об'єкті аудиту.

Статистика відносить до галузі «сільське господарство» підсобні господарства, сади і городи, а також діючі організації і фермерські господарства:

– «Підсобні господарства» – це городи, сади, присадибні ділянки, 6 соток на дачах і багато, багато іншого, що є у фізичних осіб - громадян нашої країни. У нас більше половини продукції сільського господарства виробляється на городах і підсобних ділянках населення, хоча в розпорядженні таких господарств знаходиться лише 6,1% загальної площі сільськогосподарських угідь. Тому продуктивність праці тут набагато вище середнього, що свідчить про більш високу зацікавленість приватника в віддачі від своєї маленької ділянки. Слід виділяти підсобні господарства дачників, тобто осіб, які мають дачі і проживають в місті і підсобні господарства сільських жителів. Дачники в більшості своїй виробляють сільгосппродукцію для власного споживання, сільське населення частину продукції реалізує самостійно, або за допомогою посередників.

– «Фермерські господарства» - господарства, створені фермерами. Вони різноманітні за своїм складом, готівковим капіталом, рентабельністю. Незважаючи на деякі проблеми, з якими стикаються фермери, фермерські господарства з кожним роком більше за всіх інших збільшують обсяг виробленої продукції, причому більшою мірою за рахунок інтенсивного приросту 4.

– «Сільськогосподарські організації» - це в більшості своїй колишні колгоспи, які спочатку були перетворені в кооперативи, потім в комерційні організації (ТОВ, ЗАТ, КТ і т.д.). Оцінювати ефективність таких організацій

важко. Можна лише зауважити, що поряд з нефункціонуючими і збитковими організаціями, є і прибуткові, що міцно стоять на ногах.

Існує велика кількість об'єктів контролю і нагляду в агропромисловому секторі економіки держави. Створена і діє низка органів та організацій, для яких контроль чи нагляд є або головним завданням, або одним із декількох. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання в АПК беруть участь і в реалізації контрольно-наглядової діяльності. До суб'єктів, серед повноважень яких є контроль та/чи нагляд у сфері АПК,

Крім того, всі питання, що стосуються бюджетних витрат на національному чи регіональному рівні, підпадають під юрисдикцію Державної аудиторської служби та Рахункової палати України.

Досвід зарубіжних країн у наданні державної підтримки та відповідно державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами показує, що за кордоном широкий розвиток отримали різні способи підстав для державного нагляду: надання субсидій, пільгових кредитів, пролонгації кредитів, співфінансування.

Технічна оснащеність сільськогосподарського підприємства являє собою одну зі складових матеріально-технічної бази сільського господарства, яка включає в себе машинне виробництво і працівників, задіяних на даному обладнанні. При цьому оновлення технічного потенціалу підприємства шляхом закупівлі передової техніки і використання новітніх технологій, що породжується сучасними етапами науково-технічного розвитку, має першорядне значення. Саме в сфері операцій з купівлі-продажу техніки, товарів сільгоспвиробництва зосереджено більшість зловживань та відповідно сфокусовано увагу контрольно-наглядових відомств. Розберемося, саме в якому аспекті питання технічного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств можуть стати основою для проведення державного нагляду у вигляді аудиту.

Серед проблем, які стосуються бухгалтерського обліку в сільськогосподарських підприємствах, слід визнати необхідність

удосконалення управлінського обліку. Потреба у вирішенні цієї проблеми в сучасних умовах дуже зростає. Причин є кілька, серед них найбільш важливими слід визначити ту економічну політику, яка домінує в Україні. Вона передбачає вилучення якомога більшої частини фінансових ресурсів, створених в аграрному секторі, шляхом цінової політики на користь великих магнатів. Враховуючи обмежену можливість дрібних виробників у перегляді цінової політики і намагаючись якимось чином підвищити рентабельність виробництва, слід якомога краще використовувати внутрішні резерви за допомогою управлінського обліку, але при цьому слід визнати, що в основних галузях сільськогосподарського виробництва спостерігаються істотні особливості функціонування витрат, які не дозволяють застосовувати загально визнані методи обліку і контролю витрат.

У загальному вигляді метою формування механізмів державного нагляду за сільським господарством є досягнення світового рівня в частині технологічної оснащеності, перехід на інноваційний тип розвитку сільського господарства, економічне зростання. Метою розвитку сільського господарства України є прискорений розвиток вітчизняного агрокомплексу для забезпечення населення країни конкурентним на світових ринках продовольством власного виробництва.

Організаційно-економічний процес розвитку сільського господарства може бути представлений в якості послідовності етапів, які реалізуються за допомогою злагодженої роботи держави, регіону і самого підприємства.

Основним напрямом оптимізації державного нагляду за сільськогосподарськими підприємствами в Україні є вдосконалення системи бухгалтерського обліку, на основі якого відбувається впровадження будь-якого механізму державного контролю (нагляду).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Алибаев, А.А. Влияние способов обработки почвы и удобрений на плодородие чернозёма выщелоченного и урожайность зерновых культур / А.А. Алибаев, Р.М. Зигануров, Г.И. Назмутдинова // Молодёжная наука в АПК: проблемы и перспективы. Материалы научно-практической конференции молодых учёных, аспирантов и студентов. - Уфа: БГАУ, 2015. - С. 3-4.
2. Антошкевич В.С., Косачев Г.Г., Кореневский Л.И. и др. Методика определения экономической эффективности новых сельскохозяйственных машин. М., ВИСХОМ, 1969.
3. Багов В. П. Ступаков В. С., Токаренко Г. С. Методика оценки эффективности стратегии корпоративной системы по обобщенным характеристикам / Финансы. - 2012.- № 11. - 253 с.
4. Балыков В. Система показателей экономической эффективности / Экономика сельскохозяйственными перерабатывающей предприятий. - 2011. - № 3. - 19 -21 с.
5. Бочков А.А. Механизм обеспечения эффективности инновационных процессов в агропромышленном производстве [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [http://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/1158/file/bochkov_12 .pdf](http://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/1158/file/bochkov_12.pdf)
6. Бусел И.П. Экономика и организация сельскохозяйственного производства. Мн.: Ураджай, 2012. 198 с.
7. Бусел, И.П., Малихтарович, П.И. Экономика сельскохозяйственного предприятия с основами менеджмента: пособие / И.П. Бусел, П.И. Малихтарович. - Минск: Литература и Искусство, 2012. - 448 с.
8. Васильев, В.В. Создание почвообрабатывающих машин нового поколения/ В.В. Васильев, В.Н. Зволинский // Тракторы и сельскохозяйственные машины. - М., 2013. - №11.
9. Винничек, Л. Б. Экономические интересы субъектов хозяйствования в производстве и переработке молока: монография /Л. Б. Винничек, Е. В.

Футина; Министерство сельского хозяйства РФ, Пензенская государственная сельскохозяйственная академия. - Пенза: [РИО ПГСХА], 2011. - 191 с.

10. Голов С.Ф. МСФЗ у Законі / С.Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. - № 9. – С.3-9.

11. Горбунов В.С. Методология и модели управления инновационным развитием сельского хозяйства: автореф.дис. ... д-ра экон. наук. - Саратов, 2011. - 48 с.

12. ГОСТ 24057-88 Техника сельскохозяйственная. Методы эксплуатационно-технологической оценки машин на этапе испытаний.

13. ГОСТ Р 53056-2008. Техника сельскохозяйственная. Методы экономической оценки

14. Гусаков В., Сумонов М, Об экономическом положении агропромышленного комплекса Республики Беларусь в 2010 г.// Агроэкономика. - 2011. - №2. - с.3-10.

15. Діксхорн Р.В. Моя книга бухгалтерського обліку фермерського господарства / Р.В. Діксхорн. – К.: Видавництво «Логос», 1998. – 38 с.

16. Драгайцев В. И., Цой Л. М., Кабанов П.Н., Алексеев К. И., Должикова А. А. Научный отчет по теме: Методические рекомендации по экономической оценке применения зарубежной сельскохозяйственной техники. Одобрено Ученым Советом ВНИЭСХ 19 ноября 2001 г.

17. Драгайцев В.И. О методике экономической оценки сельскохозяйственной техники/ В.И. Драгайцев// Сельскохозяйственные машины и технологии. - 2013. - №3. - с. 15-19

18. Ефимова С. А. Предпосылки сталинского варианта модернизации сельского хозяйства в советской деревне конца 20-х гг. Электронный ресурс. - Режим доступа - http://pravmisl.ru/index.php?id=1747&option=com_content&task=view

19. Жданов М. В. Организационно-экономические аспекты эффективного использования техники в сельскохозяйственных организациях: на материалах Рязанской области : диссертация ... кандидата экономических наук

наук : 08.00.05 / Жданов М. В.; [Место защиты: Мичурин.гос. аграр. ун-т].- Рязань, 2009.- 190 с.

20. Желиговский, В.А. Элементы теории почвообрабатывающих машин и механической технологии сельскохозяйственных материалов/ В.А. Желиговский. - Тбилиси. «Ленинское знамя», 1960. - 148 с.

21. Зеленовский А.А. Экономика предприятий и отраслей АПК. Практикум: учеб.пособие / А.А. Зеленовский, А.В. Королев, В.М. Синельников. - Минск: Изд-во Гревцов, 2012 - 320 с.

22. Киселева, О. Б. Повышение экономической эффективности функционирования сельскохозяйственных предприятий / О. Б. Киселева. - М.: Экономика и информатика, 2015. - 177 с.

23. Коваленко Н. Я. Экономика сельского хозяйства. С основами аграрных рынков. / М.: Ассоциация авторов и издателей. / ТАНДЕМ: Издательство ЭКМОС, 2014. - 251 -254 с.

24. Конкин Ю.А. Проблемы и закономерности воспроизводства сельскохозяйственной техники/ Ю.А. Конкин//Техника и оборудование для села. -2013. -№9. - с. 2-6

25. Константинов С. Критерий эффективности сельскохозяйственного производства // Агроэкономика, 2012. - №1.

26. Котов Г.Г. и др. Методические указания по сравнительной оценке уровней развития и эффективности сельскохозяйственного производства. - М.: Проект, 1975

27. Ларионов А. В. Организационно-экономический механизм технического обеспечения сельскохозяйственного производства (на материалах Тверской области) диссертация ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Ларионов А. В.; [Место защиты: Московский государственный агроинженерный университет имени В.П. Горячкина].- Москва, 2014.- 190 с.

28. Лебединцев, В.В. Экономическая оценка эффективности мероприятий по совершенствованию ремонтно-обслуживающего

производства в агропромышленном комплексе / В.В. Лебединцев. - Оренбург: Издательский центр ОГАУ, 2012. - 34 с.

29. Летошнев, М.Н. Сельскохозяйственные машины / М.Н. Летошнев // Теория, расчёт, проектирование и испытание. - М.: Сельхозгиз, 1955. - 764 с.

30. Лещиловский П.В. Экономика предприятий и отраслей АПК - Мн.: БГЭУ, 2013. - 310с.

31. Лукина Е.В. Кластерный анализ как метод сегментации рынка сельскохозяйственной техники: (на примере Приобской зоны Алтайского края) // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. 2016. № 8 (46). С. 91-95.

32. Луценко А.И. Статистика сельского хозяйства. - М.: Финансы и статистика, 2014. - 418с.

33. Лысенко М.В. Методика оценки состояния технического потенциала и эффективности его использования/М.В. Лысенко, Ю.В. Лысенко//Фундаментальные исследования. - 2013.-№4. - с.202-206

34. Макаров, И.П. Ресурсосберегающие системы обработки почвы/ И.П. Макарова. - М.: Агропромиздат, 2015. - 242 с.

35. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2001: зміни та доповнення / Пер. з англ.; За ред. С.Ф. Голова. - К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів, 2001. – 234 с.

36. Модернизация сельского хозяйства на примере организации сельскохозяйственных кооперативов среди подсобных хозяйств. - Электронный ресурс. - Режим доступа - <http://aknews.narod.ru/mod.htm>

37. Моссаковський В.Б. Парадокси бухгалтерського обліку в Україні / В.Б. Моссаковський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. - № 9. – С.30-35.

38. Моссаковський В.Б. Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні: [монографія] / В.Б. Моссаковський. – К.: Інтерпрес ЛТД, 2009. – 326 с.

39. Ораевская Г. А. Анализ хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий. / 3-е изд., перераб. и доп. / М.: Экономика, 2012. - 156 с.

40. Панов, И.М. Механико-технологические основы расчёта и проектирования почвообрабатывающих машин с ротационными рабочими органами / И.М. Панов // Автореф. дисс. докт. техн. наук. Челябинск, 1984. - 36 с.

41. Панов, И.М. Почвообрабатывающая техника: состояние и проблемы развития / И.М. Панов // Тракторы и сельскохозяйственные машины. - М., 2013. - №11. - С. 9-11.

42. Пархоменко, Г.Г. Комбинированные агрегаты для основной обработки почвы в засушливых условиях/ Г.Г. Пархоменко, В.Б. Рыков // - Достижения науки и техники АПК, 2015. - №7. - С. 38-39.

43. Плюснин, А.П. Обработка почвы чизельными плугами // Механизация и электрификация сельского хозяйства. - М., 2015. - №5. - С. 2223.

44. Полухин, А.А. Организационная реструктуризация аграрных предприятий. А.А.Полухин. - Орел: Орел ГАУ, 2015. - 128 с.- 8 п.л.

45. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК. - М.: Новое здание, 2014. - 736с.

46. Савицкая Г.В. Резервы повышения эффективности сельскохозяйственного производства: методика выявления и подсчета. - Мн.: Ураджай. 2014. - 181с.

47. Седова Н.В. Инновации в агропромышленном комплексе Российской Федерации: тенденции и перспективы // Качество. Инновации. Образование. - 2016. - № 2. -С. 24-28.

48. Седова Н.В., Бадалов Л.М. Инновации в реализации интеграционных процессов в агропромышленном комплексе российской экономики // Качество. Инновации. Образование. - 2011. - № 1. - С. 26-31.

49. Сергеев С.С. Сельскохозяйственная статистика с основами экономической статистики. М.: Финансы, 2012. - 522с.

50. Системный анализ, прогнозирование и управление развитием предприятия АПК/ Н. В. Шаланов; Российская академия сельскохозяйственных наук, Сибирское отделение; Сибирский научноисследовательский институт экономики сельского хозяйства. - Новосибирск, 2013. - 143 с.

51. Сільське господарство України: криза та відновлення \ За ред. Штефана фон Крамона – Таубадея, С. Дем'яненко, А. Куна. К.: КНЕУ, 2004. – 207 с.

52. Ушачев И. Устойчивое развитие агропродовольственного сектора: основные направления и проблемы //АПК: экономика, управление. - 2016. - № 4. - С. 5-10.

53. Чайникова Л.Н. Формирование системы управления стратегической конкурентоспособностью региона : монография. Тамбов: Изд-во ГОУ ВПО ТГТУ, 2011. - 264 с.

54. Шакиров Ф.К. Организация сельскохозяйственного производства. / М.: Колосс, 2013. 131 с.

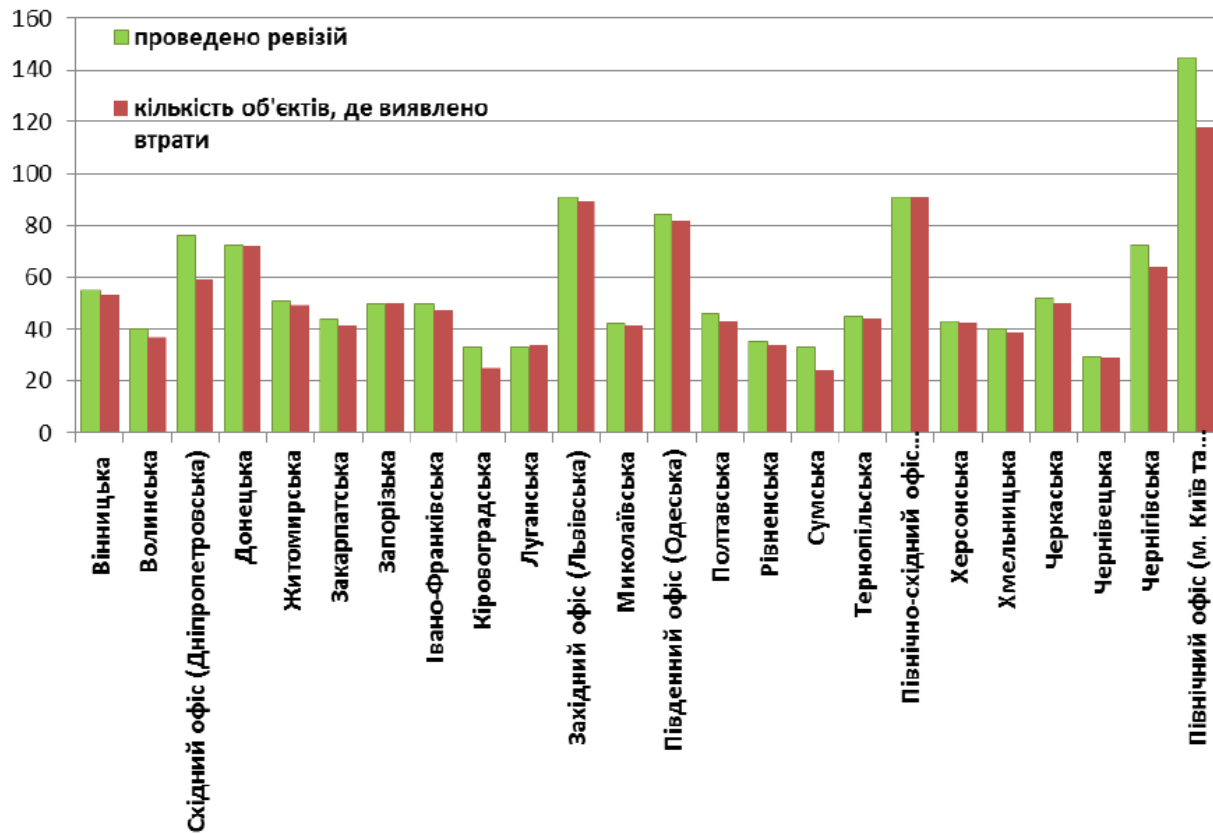
55. Шафронов, А. Д. Оценка и факторы эффективности аграрной экономики: монография / А. Д. Шафронов. М.: Издательский дом «Экономическая литература», 2016. - 184 с.

56. Швирков В.В. Тайна традиционной статистики Запада / В.В. Швирков. - М.: Финансы и статистика, 1998. – 144 с.

57. Шпилько А.В., Ушачев И.Г., Суржиков В.С., Драгайцев В.И., Алексеев К.И. и др. Эффективность использования зарубежной техники в сельском хозяйстве. М., 2000

ДОДАТКИ

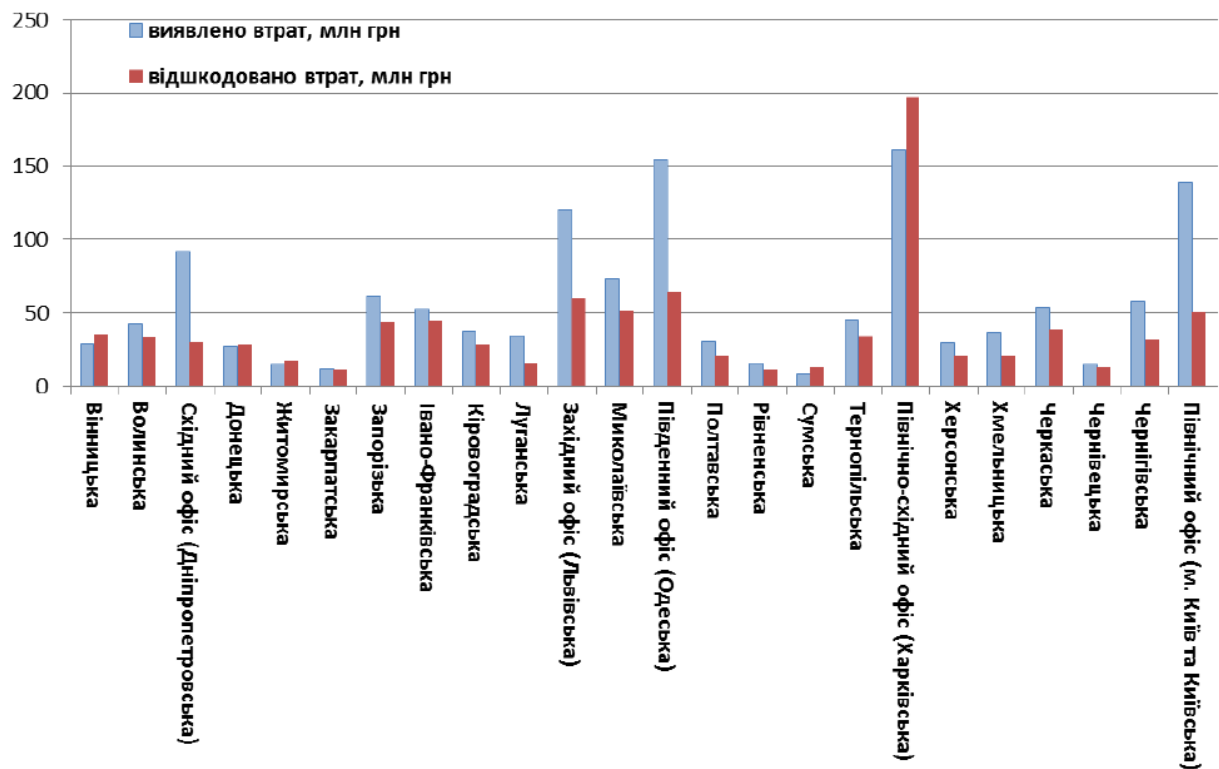
Питома вага об'єктів контролю, де виявлено порушення, що призвели до втрат, у загальній кількості проведених ревізій

Структура виявлених у регіонах порушень, що призвели до втрат (млн грн)

Результативність ревізій в частині виявлення та відшкодування* втрат

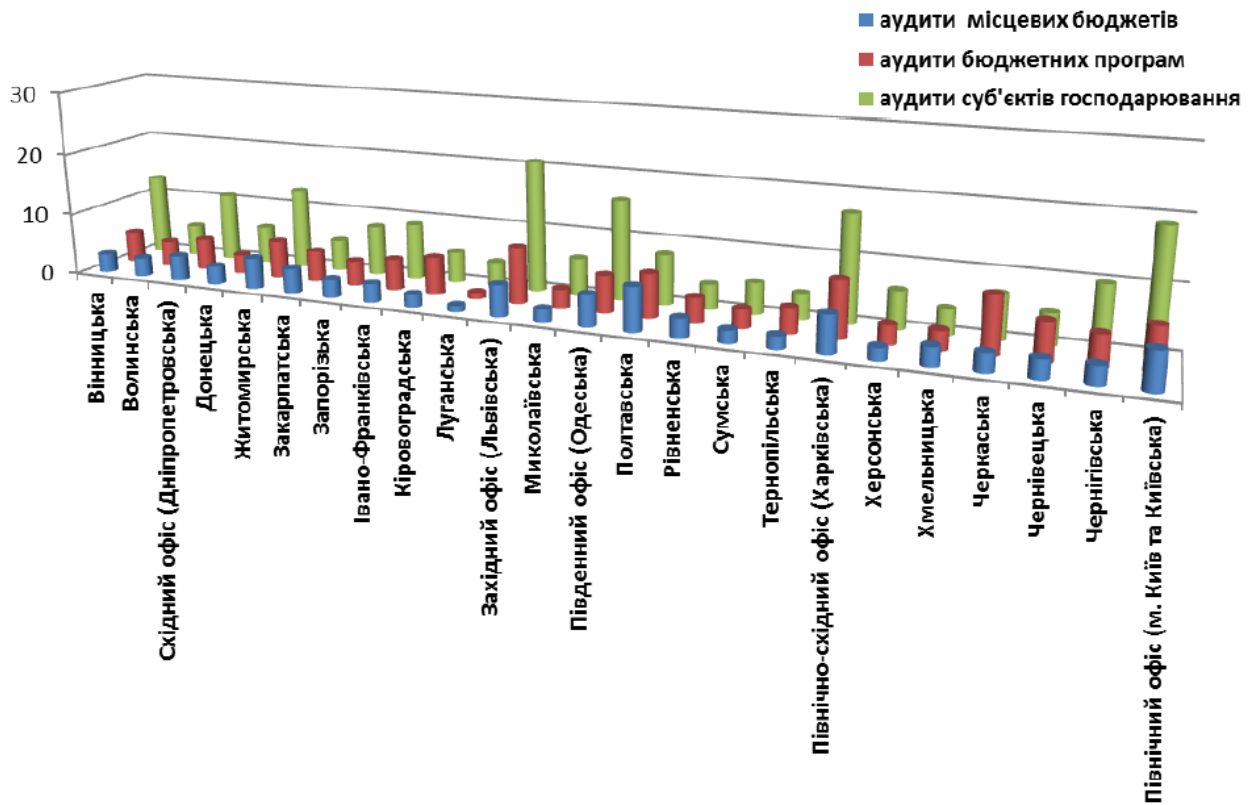

*З урахуванням відшкодування у звітному періоді порушень, виявлених у попередніх роках.

Стан взаємодії офісів та управлінь в областях з правоохоронними органами

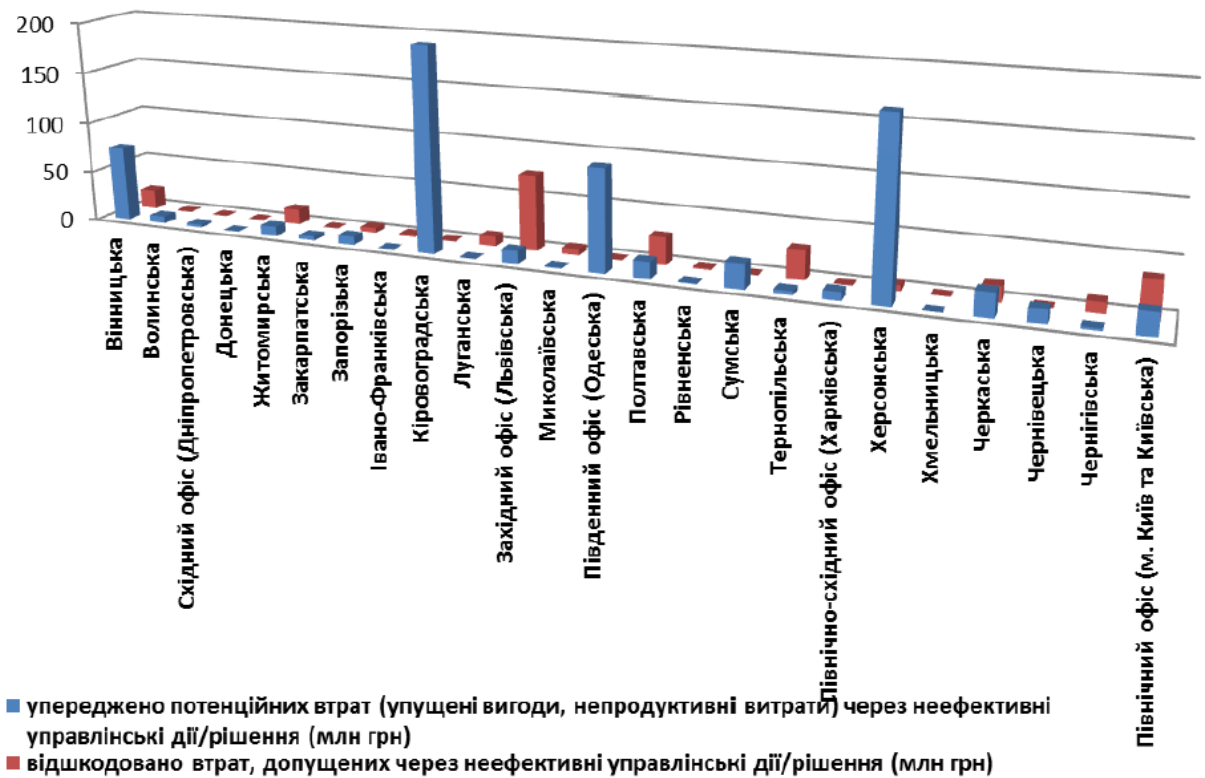
Структура проведених міжрегіональними територіальними органами державних фінансових аудитів

Основні результати державних фінансових аудитів в розрізі регіонів

Ефективність проведених міжрегіональними територіальними органами державних фінансових аудитів

Структура органів Держаудитслужби станом на 31 грудня 2019 року (зі штатною чисельністю)

